

EESTI MAAÜLIKOOL
Põllumajandus- ja keskkonnainstituut

Diana Lall

**KOHVIKU ROHERUUMI POTENTSIAAL:
VÄLIKOHVIKU KUJUNDUSLAHENDUSE ANALÜÜS JA
RUUMI MÕJU ASPEKTID KOHVIKU KÜLASTAJATELE**

THE POTENTIAL OF CAFETERIAS GREENSPACE:
ANALYSIS OF OUTDOOR DESIGN AND
ASPECTS OF SPACE IMPACT ON THE VISITORS

Magistritöö
Maastikuarhitektuuri õppekava

Juhendaja: Kadri Maikov *PhD*

Tartu 2021

Eesti Maaülikool Kreutzwaldi 1, Tartu 51006		Magistritöö lühikokkuvõte	
Autor: Diana Lall		Õppekava: Maastikuarhitektuur (439)	
Pealkiri: Kohviku roheruumi potentsiaal: välikohviku kujunduslahenduse analüüs ja ruumi mõju aspektid kohviku külastajatele			
Lehekülgi: 75	Jooniseid: 24	Tabeleid: 0	Lisasisid: 3
Osakond : Maastikuarhitektuur Teadusvaldkond: Maastikukujundus (T250) Juhendaja: Kadri Maikov, PhD Kaitsmiskoht ja aasta: Tartu 2021			
<p>2019. aasta suve alguses valmis uurimusala välikohviku nüüdisaegne kujunduslahendus. Teema valikul mängis rolli isiklik huvi teema käsitlemise vastu. Kohviku väliruumi kujundamisel on ära kasutatud antud koha potentsiaali, kuid on arvesse võetud ka maastikukujunduse parimaid tavasid ja inimmõõdet. See on omamoodi eksperimentaalprojekt, millega antakse välikohviku ruumile lisaväärtusi läbi omanäolise kujunduse, aiaelementide sisse toomise ja erinevate alade moodustamise väikesel maa-alal maastikukujunduse teooriaid silmas pidades.</p> <p>Käesoleva töö eesmärk on analüüsida välikohviku potentsiaali olla linnaruumi kujundaja ning välikohviku ruumi ja taimede mõju külastajate tervisele ja meeleolule. Samas soovitakse välja selgitada, kas välikohviku ruumi kujunduslahendus võib mõjutada külastajate eelistusi kohviku valikul. Töös analüüsitakse kohviku asukohta linnaruumis kaardimaterjali alusel ja külastajate vastuseid ankeetküsitluse abil, mida sai täita kohapeal. Lisaks on koostatud programmi SPSS (Statistical Package for Social Sciences) abil statistiline analüüs.</p> <p>Käesolev uurimus näitab, et külastatav ruum võimaldab piisavalt liikumisruumi, olles samal ajal funktsionaalne ja turvaline. Välikohviku toimivas ruumis on oluline koht haljastusel, vaadetel ja erinevatel kujunduselementidel. Analüüsi tulemusel selgus, et kohviku väliruum toimib linna olulise avaliku alana, luues erinevate inimeste gruppidele võimalusi vaba aja veetmiseks ja puhkamiseks. Lisaks välikohviku roheruumil on potentsiaalsed tervendava aia tunnused, kuigi väiksemal maa-alal. Uurimus näitas, et kohviku väliruumil on suur potentsiaal olla linnaruumi kujundaja ja kultuuri- ja sotsiaalse elu tähtis osa. Võib järeldada, et loodud ruum vastab külastajate ootustele ning nad kasutavad seda erinevatel eesmärkidel, mitte ainult söögikohana.</p>			
Märksõnad: avalik ruum, koha identiteet, linnakeskkond, tervendav aed, disain, kohvik, teadusuuringud			

Estonian University of LifeSciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51006		Abstract of Master’s Thesis	
Author: Diana Lall		Specialty: Landscape architecture	
Title: The potential of cafeterias greenspace: analysis of outdoor design and aspects of space impact on the visitors			
Pages: 75	Figures: 24	Tables: 0	Appendixes: 3
Department: Landscape architecture Field of research: Landscape design (T250) Supervisor: Kadri Maikov Place and date: Tartu 2021			
<p>At the beginning of the summer of 2019, a modern design solution for an outdoor cafeteria was completed, which is the basis of this study. Personal interest in the treatment of the topic played a role in the choice of the topic. The potential of this place has been used in the design of the outdoor space of the cafeteria, but the best practices of landscaping and the human dimension have also been taken into account. It is a kind of experimental project, which adds value to the space of an outdoor cafeteria through its unique design, the introduction of garden elements and the formation of different areas in a small area in view of landscaping theories. The aim of this work is to analyze the potential of an outdoor cafeteria to be a shaper of urban space and the impact of outdoor cafeteria space and plants on the health and mood of visitors. At the same time, it is desired to find out whether the design solution of the outdoor cafeteria room can influence the preferences of the visitors when choosing a cafeteria. The work analyzes the location of the cafeteria in the urban space on the basis of map material and the answers of the visitors with the help of a questionnaire that could be filled in on the spot. In addition, a statistical analysis has been prepared using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) program. The present study shows that the space visited allows sufficient room for movement, while being functional and safe. Landscaping, views and various design elements play an important role in the functional space of the outdoor cafeteria. As a result of the analysis, it became clear that the outdoor space of the cafeterias functions as an important public area of the city, creating opportunities for different groups of people to spend their free time and relax. In addition, the green space outdoors has the potential features of a healing garden, albeit on a smaller area. The study showed that the outdoor space of the cafeteria has great potential to be a shaper of urban space and an important part of cultural and social life.</p>			
Keywords: public space, place identity, urban environment, healing garden, design, cafeteria, research			

SISUKORD

SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	6
ALA TUTVUSTUS	9
1. 1. Loomislugu	9
1.2. Kasutamine	10
1.3. Tänapäeva disain	10
KIRJANDUSE ANALÜÜS	12
2.1. Avalik ruum kui kohtumispai	12
2.2. Koha identiteet	15
2.3. Tervendava aia loomise teooriad	19
2.3. Roheruum ja heaolu	23
2.4. Turvalisuse loomine	27
METOODIKA	29
3.1. Metoodikate tutvustus	29
3.2. Kaardimaterjali analüüs	30
3.3. Küsimustik kohviku küllastajatele	31
3.4. Statistiline analüüs	32
TÖÖ TULEMUSED	34
4.1. Küllastajate küsitluse tulemused	34
4.1.1. Küllastajate profiil	34
4.1.2. Eelistused kohviku küllastamise valikul	35
4.1.3. Ruumi omaduste tähtsustamine	37
4.1.4. Küllastajate ootused välikohvikule	43

4.1.5. Välikohviku rolli olulisus	44
4.2. Statistilise analüüsi tulemused	46
4.2.1. Oluline välikohviku ruumi puhul	47
4.2.2. Oluline kasutatud taimede puhul	47
4.2.3. Välikohviku ruumi mõju meeleolule	48
4.2.4. Eelistused istumiskoha valikul	48
4.2.5. Roll avaliku alana	49
ARUTELU	50
KOKKUVÕTE	55
SUMMARY	58
KASUTATUD KIRJANDUS	61
Lisa 1. Välikohviku külastajatele koostatud küsimustik	67
Lisa 2. Kirjeldava vastusega küsimuste kodeerimise tulemused	72
Lisa 3. Fotod hinnatavast välikohvikust	73
Lihtlitsents	75

SISSEJUHATUS

2019 suve alguses valmis välikohviku nüüdisaegne kujunduslahendus. Oma töös soovin uurida selle mõju külastajatele ning välikohviku rolli linna kontekstis. Kujunduslahendus hõlmab nii roheruumi kui ka taimmaterjali, on avatud ja suletud alad, peenrad ja konteineristutused, tarbeaed, looduslik ala jne. See kõik on loodud selleks, et külastaja tunneks ennast hästi selles keskkonnas, et tal tekiks nt tunne, et on maal vanaema juures mitte linnas kohvikus või tunneks ennast lihtsalt hästi ja turvaliselt. Lisaks heale teenindusele ja maitsevale toidule külastaja saab eeldatavalt lisaväärtusi nagu suhestumine loodusega, lõõgastumine ja taastumine. Saab energiat, millel on positiivne mõju tervisele ning veedab kohvikus rohkem aega.

Teema valikul mängis rolli isiklik huvi teema käsitle vastu, mis sai alguse tegelikult seitse aastat tagasi kohviku loomisega eramaja hoovi. Kodukohvik Ateljee alustas oma tegevust esialgu välikohvikuna. Tollel hetkel ja ka praegu oli vajadus õues einestamise järele ja mitte ainult. Asukoht kesklinna lähedal eramaja hoovis oli selleks parim. Roheruum on ümbritsetud kortermajade kõrghaljastusega, vabakujulise hekiga ning kannab endas elemente ja funktsioone, mis eeldatavalt loovad võimalused ka puhkamiseks, sotsialiseerumiseks ning tervise taastamiseks. Kasutuna seisnud ala sai korda tehtud ja võetud kasutusele potentsiaalse avaliku linnaruumi osana. Ruumi kujundamisel järgiti maastikuarhitektuuri häid tavasid ja inimõõdet.

Väikelinna elanikuna ja ettevõtjana tean kui tähtis on linna maine nii Eestis silmas pidades kui ka turismi kontekstis. Kujunduslahenduse läbiv teema on taaskasutus, loodus- ja maalähedus. See on omamoodi eksperimentaalprojekt, millega antakse välikohviku ruumile lisaväärtusi läbi omanäolise kujunduse, aiaelementide sisse toomise ja erinevate alade moodustamise väikesel maa-alal maastikukujunduse teooriaid silmas pidades. Antud uurimustöö keskendubki välikohviku rollile linnakeskkonnas üldse. Uuritakse, kas üldse on kohvikul potentsiaal olla linnaruumi kujundaja ja milles see väljendub. Oma töös vaatlen välikohvikut

kui omaduste kogumit olla inimeste otsuste ja eelistuste mõjutaja ja analüüsin kolmest aspektist: sotsiaalsest, ruumilisest ja tervislikkusega seotud.

Töö eesmärk on:

- VÄLJA SELGITADA, KAS VÄLIKOHVIKU RUUMI KUJUNDUSLAHENDUS VÕIB MÕJUTADA KÜLASTAJATE EELISTUSI KOHVIKU VALIKUL.
- ANALÜÜSIDA VÄLIKOHVIKU RUUMI JA TAIMEDE MÕJU KÜLASTAJATE TERVISELE JA MEELEOLULE.
- ANALÜÜSIDA VÄLIKOHVIKU POTENTSIAAL OLLA LINNARUUMI KUJUNDAJA

Uurimusküsimused:

- MILLISED ON KÜLASTAJATE HINNANGUD KUJUNDUSE TERVIKLAHENDUSELE JA TAIMMATERJALI KASUTUSELE?
- MILLISED ON KÜLASTAJATE EELISTUSED KOHVIKU KÜLASTAMISE VALIKUL?
- MILLINE ÜLDSE PEAB VÄLIKOHVIK OLEMA?
- KUI OLULINE ON VÄLIKOHVIKU ROLL VÄIKELINNA IDENTITEEDI JA KVALITEETSE LINNARUUMI LOOMISEL?

Juba algusest peale hakkas välikohvik toimima kooskäimiskohana, kus inimesed veetsid aega ja osalesid üritustel. Selleks, et välja selgitada, mida nad tegelikult arvavad välikohviku kujunduslahendusest ja kui palju nad seda väärtustavad, viisin läbi küsitluse kohviku külastajate seas. Töö jaguneb neljaks põhiosaks, milleks on kirjanduse ülevaade, meetodikate tutvustus, töö tulemuste analüüs ja arutelu. Uurimismeetoditest on kasutatud esiteks, asukoha analüüsi kaardimaterjali põhjal, teiseks küsitletud kohviku külastajaid ja kolmandaks, tulemused on töödeldud programmiga Microsoft Excel ja SPSS (Statistical Package for Social Sciences), mille põhjal saadud protsentjaotusi ja korrelatsiooni analüüsitakse neljandas peatükis.

Tahan tänada kõiki vastajaid, kes aitasid kaasa uurimustöö valmimisel. Nendelt saadud positiivne tagasiside andis innustust selleks, et pikale veninud töö lõpuks valmis saaks. Kiidusõnad kohviku meeskonnale, et võtsite osa protsessist ja olite mõistvad. Suur tänu ja kummardus juhendajale, kes oskas suunata õigele rajale ja oli väga kannatlik ning tegi tööprotsessi huvitavaks. Minu suurimad tänuavaldused on aga minu parimale perele, kes on väga toetav ja alati usub minusse!

1. ALA TUTVUSTUS

1. 1. Loomislugu

Iga tegu saab alati alguse mõttest või unistusest, või koguni loomisvajadusest. Aeg, mis kulub mõttest teostamise protsessini, on loomeprotsessi üks osa ja sõltub nii sotsiaalsetest kui majanduslikest aspektidest. Antud juhul võttis loomeprotsess aega täpselt seitse aastat, sinna sisse jäid ka õpingud Eesti Maaülikoolis maastikuarhitektuuri erialal, mis andis teadmisi ja kindlustunnet viimase sammu astumisel. Tulemuseks sai loodud hubane välikohvik Jõgeva keskkonnas uurimustöö autorile (kohviku perenaisele) kuuluvas eramaja hoovis 2014. aasta suvel (lisa 3).

Mõtte kohviku loomisele andis hoone ise, mis oli ehitatud 1930-te aastate alguses ja kandis endas ajaloo- ja miljööväärtuslikku hõngu. Kasutuna seisnud ala sai korda tehtud ja võetud kasutusele välikohvikuna, sisekohvik avati alles sügisel. Ehitamise märksõnadeks olid taaskasutus ja loovus ning entusiasm, mida jagasid nii sõbrad kui pere, kes loomisel kaasa löid.

Välikohviku ruum sai kaunistatud esialgu kaubaalustest ehitatud konteinerite suvelilledega, mis rõõmustasid külastajaid õite ja värvidega. Kohviku mööbel oli samuti ehitatud kaubaalustest ja käepärastest materjalidest hoovi peal ja kuurist, nagu maha võetud pärnapuu, millest sai vahva pink ja kuuri vaheseintest ehitatud müügilett. Kui esialgu oli välikohviku sissepääsu juures olev ala kaetud osb plaatidega, siis hiljem on see asendatud ilmastikukindla kivisillutisega.

Kohviku nimeks sai “Ateljee”, ehk töökoda või tööruum, mis kasvas perenaise õmblusateljeest. Kontseptsiooni kohaselt pidi sellest saama kooskäämiskoht loomingulistele inimestele, olgu need kunstnikud, muusikud, fotograafid või moekunstnikud või inimestele,

kes oskavad loomingut hinnata. Seal alati pidi midagi toimuma ja valmima loomeprotsessis. Samas lõplikult ei saa kohvik kunagi valmis, olles alati selle protsessi osa.

1.2. Kasutamine

Lisaks külastajatele, avastasid kõige enne välikohviku loomeinimestest kohalikud muusikud, kes soovisid anda kontserte ja tutvustada ennast publikule. Suvekontserdite traditsioon kestab siiani, nüüd juba koostöös Jõgeva Kultuurikeskusega. Selle aja jooksul on muusikalisi etteasteid teinud nii alles alustavad kui ka Eestis väga tuntud artistid.

Välikohviku ruum on võimaldanud erinevaid avalikke üritusi nagu laadad, teatrietendused, luuleõhtud ja vinüülidiskod sellisel väksel intiimsel moel. Lisapublikuks on alati olnud naabermaajade elanikud, kes üritusi rõdult ja akendest vaatavad-kuulavad.

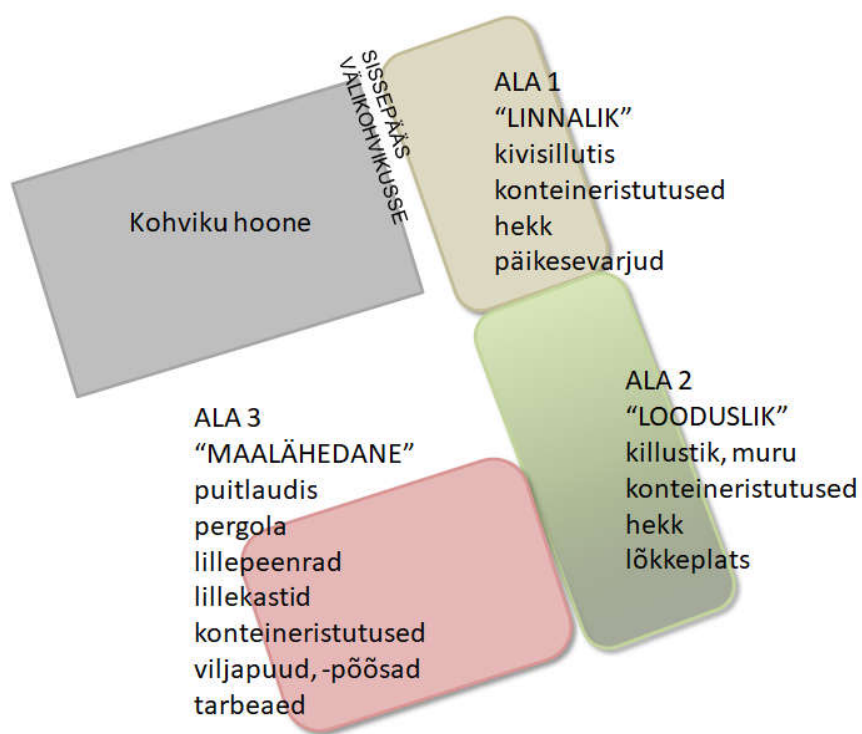
Ka kohalikud kunstnikud saavad väljendada oma oskusi, kaunistades välikohviku ruumi oma teostega. Näiteks müügileti luukidel nimesi kujutavad maalid on valminud kolmel erineval aastal, viimane aastal 2018.

1.3. Tänapäeva disain

Tänapäeva kujunduseni on jõutud järk järgult, lisades iga aasta erinevaid kujunduselemente. Kõige suurem muudatus, mis viis tänapäeva kujunduslahenduseni, oli kuuri kokkuvarisemine lume raskuse all ja selle lõplik lammutamine varakevadel 2019. aastal. Alles jäänud kuuri vundamendile on rajatud erinevad istumisalad, k.a. puidust katusealune koos püsilille- ja ürdipeenardega. Kuurist järgi jäänud uks, millel kohaliku kunstniku kujutatud päike, täidab erinevate ruumide eraldavat funktsiooni.

Kõik need muudatused kokku löid eeldused välikohviku ruumi jagamisele erinevateks aladeks funktsioonide ja kasutuse järgi, mida antud uurimustöös käsitletakse.

Välikohviku ruum on tinglikult jagatud kolmeks piirkonnaks: “linnalik”, “looduslik” ja “maalähedane”. “Linnaliku” ala kujundamisel on kasutatud kivisillutist, konteineristutsi ja päikesevarjusid. “Looduslik” ala on oma olemuselt naturaalne, muru on vaheldumisi killustikuga, seal asub ka lõkkeplats. “Maalähedast” ala iseloomustab puidu kasutamine, lillepeenrad, pergola, viljapuud ja -põõsad ning tarbeaed peenardega (vaata joonis 1).

Joonis 1. Välikohviku ruumi jaotus.

2. KIRJANDUSE ANALÜÜS

2.1. Avalik ruum kui kohtumispaik

Avalikku ruumi (*Public space*) saab defineerida mitmeti lähtuvalt omandi, ligipääsetavuse, kontrolli ja kasutatavuse aspektidest. Avalik ruum on koht (*place*) või keskkond, mis on võrdselt ligipääsetav kõigile inimestele. See on oluline inimestevahelise suhtluse keskkond ning aitab kaasa kogukonna tunde tekkimisele ja olemasolule (Gehl, 2015). See on võõraste silmast silma kohtumise ruum (Parkinson 2012). Ühiskonna olulisteks elementideks on kogemused, tähendused, teadlikkus, tegevus, loovus ja väärtused, mida inimesed jagavad linnalises miljös ja linnakeskkonnas (Jauhiainen, 2005).

Avalik ruum ja selle kättesaadavus on sõnastatud ka ÜRO jätkusuutliku arengu eesmärkides ülemaailmse väljakutsena tagada linnastuva maailma elukvaliteeti. Avalikku ruumi selle tähendusega on seotud viimastel aastatel Eestis kasutuses olev ruumiloomes mõiste, mis laiendab arusaamist ruumilisest planeerimisest ja arhitektuurist kui eri valdkondade ekspertide pärusmaast. Planeeringud ja ehitusprojektid on selles vaates vaid üks osa ruumiloomes vahenditest ja nende kaudu ei saa käsitleda kõiki ruumis, sealhulgas avalikus ruumis toimuvaid muutusi. Head avalikku ruumi iseloomustab seega teadmispõhine ja erinevaid ruumikasutuse kogemusi kaaluv omandivormide piire ületav koosloome (Eesti inimarengu aruanne 2019/2020).

Tuhandete avalike ruumide hindamisel üle kogu maailma on mittetulundusühing *Project for Public Spaces* (PPS) leidnud, et edukuse saavutamiseks on heal avalikul ruumil neli omadust - need on ligipääsetavad, suunatud tegevustele, ruum on mugav ja esteetiline ning see on seltskondlik koht - kus inimesed kohtuvad üksteisega ja viivad inimesi külastama tulles. PPS töötas välja tööriistana diagrammi koha hindamiseks, mis aitab paiku hinnata nende omaduste

põhjal (Project for Public Spaces veebileht, 2021). Magistritöös “Hea avalik ruum” uurib Kadri Pilm (2019), tuginedes diagrammile, millised elemendid ja alad on inimestele tähtsad ja milliseid kriteeriumeid peaks arvestama, et loodud ruum saaks igapäevaseks keskuseks, kus inimesed kohtuvad ja olemist naudivad. Ta toob välja, et avaliku ruumi arendamine annab võimaluse väikelinnadele eristumiseks: oma identiteedi ja kultuuri esiletõstmiseks, omanäoliste toodete turustamiseks. Sellise ruumi loomiseks peavad aga kohalikud inimesed suutma enne sõnastada ja väljendada, milles nende erilisus seisneb, mida soovitakse esile tõsta ja kuidas soovitakse, et avalikku ruumi tulevikus kasutama hakatakse.

On teada tuntud tõde, et inimesed kogunevad sinna, kus on elu, ning otsivad alateadlikult teiste inimeste lähedust. Sotsiaalne tegevus hõlmab mitmesuguseid tegevusi ja suhtlust. Suur osa suhtlusest on passiivne, üksnes nägemisel-kuulmisel põhinev inimeste ja sündmuste jälgimine. Aktiivne suhtluse tasand hõlmab kohtumisi, nii juhuslikke kui planeeritud, eriti kohtades kus inimesed midagi ootavad (Gehl, 2010:22). Kopenhaageni südalinnas tehtud uuringud näitavad, et sündmused ja üritused, kus saab näha teisi esinemas või musitseerimas, meelitavad ligi märksa rohkem huvilisi kui poodide vaateaknad. Niisamuti kinnitavad pinkide ja istumiskohtade uuringud, et neil kohtadel, kust on linnaelule parim vaade, istutakse märksa tihedamini kui seal, kust kaasinimesi jälgida ei saa (Gehl, 2015:25). Paiksed tegevused liigitatakse vajalikkuse järgi. Vabatahtlikud meelelahutuslikud tegevused, sealhulgas istumine ja vaatlemine, eeldavad head asukohta, ilma ja miljöö kvaliteeti (Gehl, 2015:134). Istumiskohtade mugavusest sõltub istumiskohtade valik ja kohaloleku aeg. Samas kui nõudlus heade kohtade järgi on suur, siis uuringute kohaselt nende täituvus on vaid 70%. Füüsilise ja psühholoogilise mugavusega seotud põhjustel eelistab inimene istuda teistega koos, kuid hoida ohutut distantssi (Gehl, 2015:140, 141).

Üheks ruumi omaduseks on inim mõõde. Vahemaa, mida enamik inimesi on valmis jalgsi läbima, on eri hinnangutel umbes 500 meetrit. See sõltub ka teekonna kvaliteedist. Linnakeskuste mõõtmed kinnitavad samuti eelmainitud distantssi. See tähendab, et jalakäija jaoks paiknevad kõik linna põhifunktsioonid vähem kui kilomeetri kaugusel (Gehl, 2015:121).

Jalgsi käimise kvaliteeti ja kõndimisest saadavat naudingut mõjutavad tänavamustrid, ruumikujundus, detailirikkus ja elamuste intensiivsus (Gehl, 2015:129).

Avalik ruum on hajas, kuna ruumil on omadusi, mille mõjud ulatuvad vahetust füüsilisest ümbrusest kaugemale. Sellised poolavalikud ruumid on näiteks kortermajade hoovid ja välikohvikud. Nii vaated ja keskkonnamõjud kui ka hooned ja nende fassaadid on osa avaliku ruumi ühishuvist, mõjutades seda nii visuaalselt kui ka seal toimuvate tegevuste kaudu (Eesti inimarengu aruanne 2019/2020). Jan Gehli (2015:63) arvates toimivat ruumi iseloomustab eelkõige tunnetuslik meeldivus ja populaarsus. Avaliku ruumi kvaliteedi on alati kõige paremini määranud inimesed, kes seda kasutavad. Projektide “Kergemad, kiiremad, odavamad” (LQC - *Lighter, Quicker, Cheaper*) kasvav edu kogu maailmas on tõestuseks, et kallid ja töömahukad algatused pole ainsad või isegi kõige tõhusamad viisid, kuidas tuua energiat ja elu kogukonna avalikku ruumi (veebileht Project for Public Spaces, 2021).

Linnade ajaloolist kujunemist jälgides on lihtne märgata, et linna struktuur ja planeering mõjutavad inimeste käitumist ja linna toimimist. Keskagsete linnade kompaktne kuju, väikesed jalutuskaugused, väljakud ja turuplatsid toetasid suurepäraselt kaubandus- ja käsitöökeskuse funktsiooni (Gehl, 2015:9). Gehli (2015) arvates on oluline rõhutada linnaruumi kui kohtumispaika, mille funktsioon on toetada sotsiaalset sidusust ning avatud demokraatlikku ühiskonda. Linnadel on võimalik edendada linnaelu tervikuna, ent on ka arvukaid näiteid, kuidas üheainsa ruumielemendi, mööblieseme või pisisja renoveerimise võib kaasa tuua täiesti uue kasutusviisi nagu nt juhtus Taanis Arhusis aastatel 1996-1998, kus kaevati osaliselt lahti jõesäng ning rajati sinna puhkealad ja teed jalakäijatele.

Sensoorne areng on evolutsiooni käiguga tihedalt seotud ning meeled võib jagada “kaugmeelteks” - nägemine, kuulmine, haistmine - ja “lähimeelteks” - kompimine ja maitsmine, mis koostoimes naha ja lihastega võimaldavad meil tajuda sooja, külma, valu vorme ja tekstuure. Ka inimestevahelises suhtluses on meelte toimumisraadius väga erinev. Liikumist ja kehakeelt hakkame nägema alles 100 meetri kauguselt ning umbes 22-25 meetri kauguselt suudame lugeda näoilmeid ja peamisi emotsioone. Inimestevaheline suhtlus eeldab

piisava suurusega ruumi, kus saab hoida piisavat distantssi, et ennast turvaliselt ja mugavalt tunda. Teadmised meeltest ja suhtlusdistsantsidest on ruumide eduka projekteerimise ja sisustamise lähtekoht. Kohtades, kus on oluline pakkuda külastajatele külalislahket kogemust, on mõistlik hoida väliruumi mõõtmed ja kujundust inimlikus mõõtkavas (Gehl, 2015: 34).

Mitteinstitutsionaalne kunst, isetekkelised ruumid ja kunsteosed ning spontaanne ruumikasutus on võimalused, kuidas avaliku ruumi loomet soosida. Avaliku ruumi kunst on ühtlasi vahend, kuidas tõmmata avalikule ruumile kui sellisele tähelepanu ja mõelda, mis on õigupoolest avalikkus ja kuidas see on muutumises (Eesti inimarengu aruanne 2019/2020).

2.2. Koha identiteet

Koha identiteet (*place identity*) teeb ühest keskkonnast või kohast koha, kuhu inimesed ikka ja jälle soovivad tulla või mäletavad seda mingi tunnuse põhjal, mis eristab seda kohta teisest.

“Kohaidentiteet on keskkonnapsühholoogia valdkonna põhimõiste, mis teeb ettepaneku identiteetide kujunemiseks keskkondade suhtes. Selle termini võtsid kasutusele keskkonna- ja sotsiaalpsühholoogid Harold M. Proshansky, Abbe K. Fabian ja Robert Kaminoff, kes väidavad, et kohaidentiteet on inimese eneseidentiteedi alamstruktuur ning koosneb teadmistest ja tunnetest, mis on välja töötatud füüsiliste ruumide igapäevaste kogemuste kaudu. Koha identiteedi tunnetus tuleneb mitmest viisist, kuidas koht toimib, et pakkuda kuuluvustunnet, konstrueerida tähendust, soodustada kiindumusi ja vahendada muutusi. Inimese kohatunnetus võib anda teada tema kogemustest, käitumisest ja hoiakutest teistes kohtades” (veebileht The People, Place, and Space Reader, 2021).

Kevin Lynch defineerib koha identiteeti kui midagi, mis loob individuaalsust või ükskõiksust teiste kohtade suhtes ja on ära tuntav temale omaste tunnuste poolest. Keskkonda võib analüüsida kolme komponendi järgi: identiteet, struktuur ja tähendus (Lynch, 1960:8).

Täheldatakse kahte erinevat kohaidentiteedi käsitlust. Varajaste juhtivate teadlaste, Proshansky ja Paasi, erinevatelt teadusharudelt pärit kohaidentiteedi määratlused on mõjutanud suuresti kohaidentiteedi mitmekülgsede tähenduste kujunemist (Peng jt, 2020). Proshansky (1978) järgi kohaidentiteet on määratletud kui need mina dimensioonid, mis määratlevad inimese isikliku identiteedi seoses füüsilise keskkonnaga teadlike ja teadvustamata ideede, tunnete, väärtuste, eesmärkide, eelistuste, oskuste ja käitumisharjumuste kompleksse mustri abil konkreetses keskkonnas. Relph (1976) arvates, et anda ruumile tähenduse, tuleb muuta see kohaks (*place*) inimeste, rühmade või ühiskonna poolt.

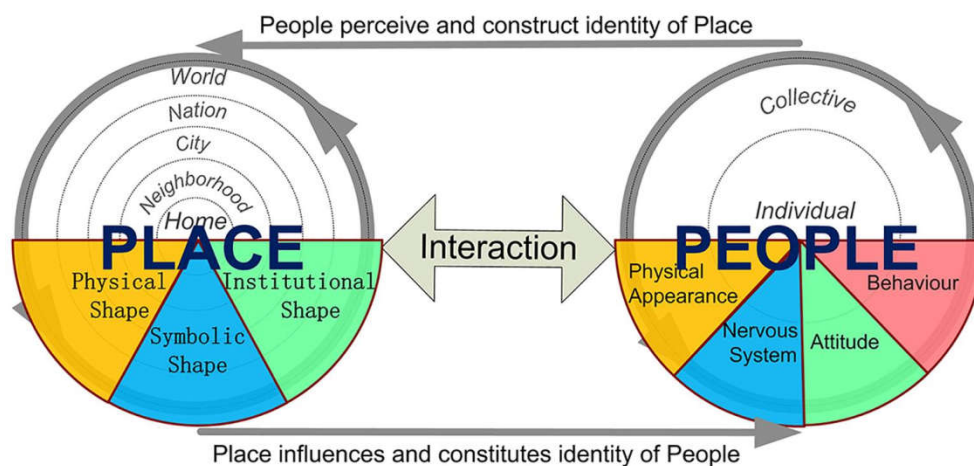
Inimeste poolt kohale omistatud kohaidentiteet on üles ehitatud ühe koha eristamiseks teistest. Paasi (1986, 1991) arvates võiks eristada analüütiliselt kohaidentiteedi kahte aspekti, nimelt koha kohatunnust ja inimeste kohatunnust. Esimene neist viitab looduse, kultuuri ja inimeste omadustele, mida kasutatakse teaduse, piirkondliku turunduse, turismi ning poliitilise või religioosse piirkondade jaotamise klassifikatsioonides, et eristada ühte kohta teistest. Viimane viitab üksikisikute samastamisele kohaga (Peng jt, 2020).

Ehkki kohaidentiteedi tähendustes pole tänaseni ühehäälselt kokku lepitud, on kahtlemata positiivne, et „kohaidentiteet” on toiminud füüsilise reaalsuse ja sotsiaalse tunnetuse integreerimise väljundina. Inimeste ettekujutus kohast tuleneb otsesest või kaudsest kokkupuutest kohaga. Nad omistavad kohale identiteete, mis põhinevad mitte ainult objektiivsetel füüsilistel omadustel, vaid ka vähem käegakatsutavatel tähendustel, mälestustel ja teistel, minevikust ja tulevikul, saadud teabest (Peng jt, 2020). Koha mõiste on nii füüsiline kui ka psühholoogiline. Montgomery (1998) kirjeldas seda kui füüsiline vormi, tegevuse ja tähenduse sümbioosi, mille kokku segamisel moodustub kohatunnetus (*sence of place*).

Üldiselt on koht identiteediga seotud kahel viisil. Esimene on see, mida me nimetame kohatunnetuseks. See viitab inimese väljendatud samastumisele kohaga. Selles mõttes võib seda kohta pidada sotsiaalseks kategooriaks ja sellele kehtivad samad reeglid kui sotsiaalsele identiteedile. Identiteedi teine aspekt on võrreldav sotsiaalse identiteediga, mis kirjeldab

inimese sotsialiseerumist füüsilise maailmaga (Twigger-Ross, Uzzell, 1996). Jorgensen ja Steadman (2001) jaotavad kohatunnetuse kolmeks osaks: 1) identiteet (identity) ehk usk, et on seos inimese ja koha vahel, 2) sidusus (dependence) ehk emotsionaalne side kohaga, 3) sõltuvus (attachment) ehk põhjus miks seda kohta tajutakse sobivamana kui mõnda alternatiivset kohta (Pilm, 2019).

Peng jt (2020) arvates saab kohaidentiteeti mõõta kas kvalitatiivselt või kvantitatiivselt. Teadlased kalduvad kasutama sõna „tugev” või „nõrk”, et kujutada inimeste intensiivsust teatud piirkonna kohatunnuse tajumisel, kuna kohaidentiteedil pole kindlaid komponente. Samas võib täheldada kohaidentiteedi viis põhifunktsiooni: äratundmine, tähendus, väljendusnõue, muutuste vahendamine ning ärevus- ja kaitsefunktsioon. Inimeste kohatunnus ja koha kohatunnus kattuvad, kuid pole ühesugused. Mõlemad tunnused kehastavad subjektiivseid või emotsionaalseid sidemeid inimese ja füüsilise maailma vahel. Koha kohatunnus on koha isikupära. Sellise isikupära omistavad inimesed enamasti elukohale või hoolimispaigale. Nagu joonisel 2 on näha, mõjutab see inimeste suhtlus kohaga ja moodustab seejärel inimeste sotsiaalse ja isikliku identiteedi (Nario-Reimond jt, 2004).

Joonis 2. Inimeste, koha ja koha identiteedi suhted (Peng jt, 2020).

Iga koha jätkusuutlikkus sõltub paljudest teguritest, mis aitavad kaasa selle elatavusele, kvaliteedile ja identiteedile (Sepe, 2012). Sepe pakub välja 12 põhimõtet koha identiteedi tõstmiseks kohaloomes (*PlaceMaker*) seisukohalt. Nende põhimõtete eesmärk on anda

linnaplaneerimise suunised jätkusuutliku kohaidentiteedi ülesehitamiseks. Identiteedi mõistet tõlgendatakse kooskõlas Kevin Lynchi määratlusega, kes viitab sellele mõistele kui omaduste kogumile, mis muudavad koha ainulaadseks ja äratuntavaks.

Üldine trend maailmas näitab, et esile kerkivad mitmed inimeste meelispaiad, mis sarnanevad kogukonna aia tüüpi lahendustele. Nii koha kujundamise kvaliteet kui ka protsess, mis toimub avalikes ruumides, aitab inimestel tunda end seotud koha ja suurema kogukonnaga, on näidanud füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist. Kohalik kujundamine hõlbustab lisaks lihtsalt parema linnakujunduse edendamisele loomulisi kasutusmudeleid, pöörates erilist tähelepanu füüsilisele, kultuurilisele ja sotsiaalsele identiteedile, mis määratlevad koha ja toetavad selle pidevat arengut (What Is Placemaking, 2007). Gospodini (2004) leiab, et postmodernsetes mitmerahvuselistes ja -kultuurilistes ühiskondades saab ruumi uuenduslik kujundus tõhusalt toimida kohaidentiteedi genereerijana.

Järgnevad kirjeldused toovad välja sekkumismeetmete üldisi põhimõtteid kohtade uuendamiseks: 1) koha kogemus on nii füüsiline kui ka taju- ja psühholoogiline, sest mõlemad aspektid on omavahel seotud, et tekitada kohatunnetust; 2) kasutajad ning nende kogemused ja arusaamad on peamine tõendite allikas kohakinnituse mõistmisel ja koha identiteedi tuvastamise; 3) koha seotus on positiivne tegur, mis võib aidata kaasa kohaidentiteedi säilimisele linnaelanike psühholoogilist heaolu, rahuldust ja õnne edendamisele (Ujang, Zakariya, 2015).

Parimaks näiteks nn majadevahelise elu olulisusest ja atraktiivsusest on illustratsioonid, mida arhitektid oma projektidele lisavad. Olenemata sellest, kas project arvestab inimhõõtmega või mitte, võib neil illustratsioonidel alati näha rõõmsaid ja tegusaid inimesi. Inimestega pildid loovad mulje õnnelikkust ja atraktiivsest keskkonnast ning annavad märku heast ja inimväärselt kvaliteedist. (Gehl, 2015:25). Lisaks esteetilisele atraktiivsusele võib avalikult tegelev kunst aidata luua kogukonna moraali ja see võib saada koha kultuurilise identiteedi keskmes (veebileht Project for Public Spaces , 2021).

Üks Gehli (2015) õpilastest juhtis ükskord tähelepanu, et inimesed võiksid heade kohtade asjus õppida kassidelt. Kui kass tuppa astub, seisatab ta esmalt ja laseb pilgu rahulikult üle ruumi käia ning liigub seejärel otsejoones parimasse kohta, kus ta end kerra tõmbab. Ruumi tuleks ehitada nii, et kassid oleksid rahul, siis on ka inimesed rahul. Ruumi harmooniat on võimalik nii füüsiliselt kui ka meeltega tajuda. Lähenedes kohale, võib inimene selgelt tunda, et see on õige koht: ma olen kohal (Gehl, 2015:163). Koha äratundmiseks maamärgina selleks võib kasutada ka kunsti. Üllatus kunstiteose näol peaks asuma teekonna või ruumi alguses: see võiks olla sõnum, et oled jõudnud mingisugusele territooriumile (Maikov, 2011:62).

2.3. Tervendava aia loomise teooriad

Tervendavad aiad on jätkuvalt arenev suund, mille eesmärgiks on tervendada valdava rohelusega. Mõiste koosneb kahest sõnast: „tervendamine“ ja „aed“. Oxfordi sõnastiku põhjal sõna „tervenemine“ tähendab terveks saamist. Aed tähendab maatükki, kus kasvavad rohi, lilled, puud ja põõsad. Termin „tervendavad aiad“ tähendused erinevate uurijate sõnul erinevad. Ulrich (1999) defineeris seda kui mitmete aiaomaduste ühine omadus maandada stressi ja sellel on positiivne mõju patsientidele, külastajatele, personalile või hooldajatele (Paraskevopoulou ja Kamperi, 2018). Baum jt (1985) kirjeldavad stressi kui protsessi, mille käigus üksikisik reageerib psühholoogiliselt, füsioloogiliselt ja sageli käitumisega olukorrale, mis seab väljakutse või ähvardab heaolu (Ulrich jt, 1991).

Esimesed tervendavad aiad tekkisid juba keskajal Euroopas (Marcus ja Barnes, 1995:7). Esimeseks teerajajaks kaasaegse teraapilise keskkonna loomisel oli meditsiiniõde ja rahvatervise reformaator Florence Nightingale (1820–1910), kes töötas välja ravikeskkonna algse kontseptsiooni ja kelle teooria kutsus meditsiiniõdesid hoolitsema patsientide eest värske õhu, päikese ja vaadetega rohelusele ja lilledele (Maikov, 2016, Marcus ja Barnes, 1995:7). Searlesi teooria järgi ei esita loodus nõudmisi, kõige lihtsamad suhted on nt inimese ja kivi vahel (Brügge, 2008:173, Maikov, 2011:46).

Marcus ja Barnes (1999) kirjeldasid tervendavat aeda kui ruumi, kust välja vaadata, ning see on ruum passiivsetele või peaaegu passiivsetele tegevustele nagu vaatlemine, kuulamine, jalutuskäik, istumine, uurimine jne. Kuid tänapäeval ei ole tervendavad aiad ainult ravi- ja terviseasutustega seotud, vaid neid leidub ka mujal linnakeskkonnas avalikus või poolavalikus ruumis (Paraskevopoulou ja Kamperi, 2018).

Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO, 1948) järgi tervis (*health*) on täieliku füüsilise, psüühilise ja sotsiaalse heaolu seisund ja mitte ainult häire või haiguse puudumine. Definitsioon on vallandanud debatte tervise ja tervise mõiste ning viinud sügavamate ja keerukamate tervisetooriateni (Brügge jt, 2008:198).

Maastik (*Landscape*) on üks imeline elav materjal, mida on võimalik vormida oma käe ja vajaduste järgi, et toetada inimese tegevusi. Looduses ei ole miskit samasugune nagu eelmisel korral, kõik kasvab, muutub ning lubab endast osa saada (Maikov, 2011:9). Loodus hõlmab parke ja lagendikke, niite ja mahajäetud alasid põllud, tänavapuid ja tagaia aedasid (Kaplan ja Kaplan, 1989).

Maikovi (2011) arvates selleks, et kasutada aeda õigesti, peab enne kasutamist teadma, millele viimane on üles ehitatud. Tervendav aed on aga mõeldud ka tervele inimesele, töötavale personalile ja külastajatele – selle kasutamiseks ei pea olema haige. Aeda seostatakse mitmete positiivsete kogemustega, kus suheldakse inimestega ja rohelusega ja tunnetatakse aiaruumi kasuliku ja turvalisena. Loodus annab positiivse tunnetusliku kogemuse, füüsilise ja psühholoogilise heaolu, aga ka loodus ja aed hõlbustavad sotsiaalseid suhtlusi osalejate vahel (Adevi ja Martensson, 2013).

Marcus ja Barnes arvates (1999:62) loodusele suunatud ruumid, mida on võimalik reklaamida stressist taastumiseks passiivse kontakti kaudu, nagu aknast välja vaatamine, või madala füüsilise aktiivsusega, näiteks kõndimine, istumine ja rääkimine, omavad suuremat tähendust. Seal võib olla rohkem või vähem ruumi, kuid siiski võib nimetada „tervendavaks”. Nad on enamasti õues ja nende suurus on väga erinev, alates väikestest katuseaedadest kuni ulatuslike

ülikoolilinnakulaadsete ruumideni. Stressihäirega inimeste taastumisprogrammis võib oluliseks teguriks olla aiaruum. Looduse teraapiline roll on aia näol (Adevi ja Martensson, 2013).

Ulrich jt (1991) viisid läbi uuringu, kus 120 katsealust vaatas kõigepealt stressirohket filmi ja seejärel puututi kokku värvide / helide videolintidega, mis koosnesid kuuest erinevast loodus- ja linnakeskkonnast. Tulemused olid kooskõlas psühhoevolutsioonilise teooria hüpoteesiga, mille kohaselt looduse taastavad mõjud hõlmavad nihet positiivsema tooniga emotsionaalse seisundi suunas, positiivseid muutusi füsioloogilise aktiivsuse tasemes ja nende muutustega kaasneb tähelepanuvõime paranemine. Kaplan ja Kaplan (1989) tähelepanu taastamise teooria (ART - *Attention Restoration Theory*) kohaselt on tänapäeva linnakeskkonnas raske tähelepanu koondada ja suunata. Taastumine võib saavutada kui keskkond tõmbab pingutusteta endale tähelepanu. Looduslikud vaated pakuvad esteetilist rõõmu ja tekitavad kergelt lummust, mis võimaldavad taastavaid kogemusi tajuda (Maikov, 2011:46).

Ulrichi (1983) esteetilis-tundmusliku teooria (AAT - *Aesthetic-Affective Theory*) järgi on kolm tasandit tundeid, mis tekivad ala kasutamisel ja mida kujundamise käigus peab teadma. Need on mõju, emotsioonid ja tujud.

Kaplan (1993) toob välja looduse rolli töökoha kontekstis ja et aknast avanev vaade võib töötajate heaolu positiivselt mõjutada. Kuigi akende pakkumine tööle ei pruugi olla lihtne asi, võivad muud viisid taimestikuga kokkupuute suurendamiseks pakkuda töötajate heaolule ja efektiivsuse suurendamisele soodsalt ja palju kasu pakkuvat lähenemisviisi. Lisaks, Kaplan (1993) käsitleb maastikuvaateid kui salapära, kompleksust, loetavust ja ühtsust (Maikov, 2011).

Linnasisesed rohelised paigad annavad inimestele esteetilist vaadet ja on ka tervisele head. Enamus uurijatest on keskendunud linna-aedade efektile/mõjule esteetilisele eelistusele või stressist taastumisele. Rohkemate taimede istutamine ja ka erksavärviliste lillede kasutamine ning juurdepääs puhtale veele võib olla usaldusväärne meetod/viis, kuidas parandada

esteetilist poolt ja ka samal ajal taastumist (Wang jt, 2019). Linnasisesed rohealad on olulised linnaosad igal pool, need suudavad meenutada endas ka linnateenuseid. Samal ajal peab piiratud alal rohelist disainima. Roheluse komponendid tuleb ühendada linna rohelistega (Belmeziti jt, 2018).

Nõudlus taastava roheluse järele – eriti tervishoiu valdkonnas – on aastatega kasvanud. Esile tuuakse mõned uuringud loodusest ja stressist taastumisest. Tervenemise tingimused/sätted või teraapilised maastikud tervishoiu hoonetes ja ka laiemas linnakeskkonnas loovad patsiendi-kesksed aiad, välialad haiglatöötajatele, linnasisesed rohelised alad, kus on potentsiaalset stressi rohkem ja ka programmid, mis toovad stressis inimesed olemasolevatesse rohelistesse aedadesse (Marcus, 1995, 1999, 2018). Inimesed lähevad tervendavatesse aedadesse mitmel põhjusel: kasutegurid, mis nad saavad seal veedetud ajast, omadused ja vaatenurgad, mille poolest need aiad on kõige rohkem hinnatud (Reev jt, 2017). Teraapia valikust sõltuvad vastava aiakujunduse põhimõtted. Aiandusteraapia kasu on kognitiivne, sotsiaalne, psühholoogiline ja füüsiline. Aiaterapia käigus täheldatakse inimese tähelepanuvõime ja tuju paranemist (Maikov, 2011:19).

Väliskeskkonna kujundamiseks tervishoiu võtmes, nt terviseaiad, on välja töötatud kvaliteetse hinnangu tööriist (QET - *Quality Evaluation Tool*). Teooria triangulatsiooni kasutatakse teooria ja tõestuse seostamisel inimeste heaolu kohta väliskeskkonnas. Tulemused esmalt esitlevad teoreetilisi põhimõtteid, toetudes tööriistale ja õigustades selle praktilisust. 19 keskkondlikku omadust moodustavad tööriista selgroo, mille seas 6 põhinevad mugavustunde vajadusel ja 13 loodusläheduse vajadusele ja ka ümbritsevale elule (Bengtsson ja Grahn, 2014).

Üheks teraapiliseks väljundiks on ka aiatööd, mis on inimese tervisele kasulikud. Tõendid selle kohta muutuvad üha vettpidavamaks. Meta-analüüsi tulemused näitavad aiatööde tegemise mõjusid ja efekte tervisele, sealhulgas ka aiandusteraapia (Soga jt, 2017). Aiatööde tegemine on tegevus, kus inimesed kasvatavad, kultiveerivad ja hoolitsevad taimede eest. Läbi aiandusteraapia on võimalik patsientidel arendada oma füüsilist, psühholoogilist ja sotsiaalset

tervist (Jiang, 2013). Üheks väljundiks võiks olla kogukonnaaed, kus inimesed saavad aiatööd praktiseerida. Taimed annab inimestele võimaluse rahuldada hoolitsemise instinkti (Paju, 2007:104).

Haljasalade ja looduskeskkondade eelised vaimse tervise ja heaolu jaoks on hästi tõestatud ning need on nii üldised kui ka erilised. Need on kättesaadavad igaühele piirkonnas, kes valib ja suudab looduskeskkondadega suhelda, kas vaadates vaateid või valides rohelisema pendelraja või aktiivse osalemise looduskeskkonnas liikumise või aiatööde kaudu (Pretty jt, 2005).

2.3. Roheruum ja heaolu

Roheruumi ja heaolu seost on uuritud väga kaua ja see pakub jätkuvalt huvi nii teadlastele kui kasutajatele, eriti linnakeskkonnas.

Roheruum (*Greenspace*), mõnikord ka haljasala on katusmõiste, mida kasutatakse kas hooldatud või hooldamata keskkonnapiirkondade kirjeldamiseks, mis võivad hõlmata looduskaitsealasid, kõrbekeskkondi ja linnaparke. Sageli määratakse rohealad, eriti linnakeskkonnas, sihipäraselt nende puhke- või esteetiliste väärtuste tõttu (Barton ja Rogerson, 2017:). Siiski, roheruum on osa loodusest, mida inimesed kogevad ja tundma õpivad kõigi meeltega. Looduses leidub lõhna-, värvi- ja vormielamusi, mis tekitavad erinevaid tundeid (Brügge jt, 2008:29).

Heaolu (*Well-being*) EKSS (2009) järgi on jõukus, kindlustatus, vajaduste rahuldatud, hea olukord ja hea seisund. See võib olla nii isiklik kui ka üldine, nii füüsiline kui vaimne heaolu.

Loodus (*Nature*) hõlmab taimi ja taimestiku vorme, nende paigutust roheruumis ja kõrvutamine erinevate elementidega, mis suhtlevad omavahel, mis mängivad olulist rolli. Inimese toimimine sõltub teabest, suure osa sellest annab vahetu keskkond. Väljend

looduskeskkond (*Natural Environment*) ei hõlma ainult looduslikke elemente sama hästi kui ehituskeskkond ei viita ainult ehitatud elementidele (Kaplan ja Kaplan, 1989).

Bartoni ja Rogersoni (2017) arvates on ülemaailmne linnastumine vähendanud juurdepääsu rohelisele ruumile, kuid naabruskonna rohelise ruumi ning vaimse tervise ja heaolu vahel on positiivseid seoseid. Nendel inimestel, kes elavad linnades, kus on rohkem rohelist ruumi kui vähem rohelises ruumis, on vähem vaimset distressi, vähem ärevust ja depressiooni, suurem heaolu ja tervislikum kortisooli profiil. Samuti on teada, et inimesed, kelle lähedal on haljasala, nende kodud on vähem üksildased, neil on rohkem sotsiaalset tuge ja suurem kogemus ja kogukonnatunne (Barton jt, 2016).

Roheruumi seostataksegi tihti inimeste heaoluga, selle üks väljundeid on roheteraapia. Nagu oma raamatus kirjutab Maikov (2011), roheteraapia eripärakas võrreldes teiste teraapiavormidega on selle ajaliselt pikem mõju. Roheteraapia mõjub ka siis, kui teised teraapiad ei toimi, ning see ei eelda midagi, samas psühholoogiliste teraapiate puhul on toimimise eelduseks patsiendi enda tahe. Roheteraapia kui protsess parandab patsiendi füüsilisi ja kognitiivseid oskusi ja suhteid, toetab emotsionaalset toimetulekut, aitab arendada sotsiaalseid suhteid ning õpetab toime tulema stressiga. Roheteraapia peamiste väliala aspektide jaotus on:

- taimed (puud, lilled, värvid, aastaaegade vaheldumine) - 69%;
- psühholoogiline ja ühiskondlik (rahu, avarus) - 50%;
- muu meeltega tajutav (loomad, tuul, värske õhk) - 26%;
- visuaalsed väärtused (atraktiivne kujundus, erinevad vaated, elemendid, tekstuuride kontrast jne) - 17%.

Taimed seovad oma energiaga bioloogilist mälu ja stimuleerivad meeli. Väljas kogetakse päikest, tuult, lõhnu, temperatuuri, taimi, linde ja vett. Halleri (2007) järgi teraapia peamised eesmärgid on – füüsiliste võimete arendamine, kognitiivsete oskuste arendamine ja sensoorne stimulatsioon, kus kasutatakse aroomaateid, huvitavate tekstuuride ja maitsetega, spetsiifiliste värvikombinatsioonidega taimi (Maikov, 2011:20). Ka helide kasutamine aias on üheks

sensoorse stimulatsiooni osaks, näiteks tuules sahisevad lehed või kõrrelised. Seda nimetatakse audioteraapiaks, inimesele mõjub see rahustavalt (Paju, 2007:103).

Paju (2007:103) leiab, et taimede mõju inimestele on tunduvalt laiem. Nad mõjuvad meeolule ja hingele, aga samas võib nendest valmistada ravimtee ja tarvitada toiduna. Taimede toomisega koju, istutamisega ja kasvatamisega aias muudetakse ümbrus elusamaks, loomulikumaks, esteetilisemaks - see on omandanud raviva tähenduse ja nimetatakse dekoratiivteraapiaks.

Vanarahva uskumuse järgi on taimedel maagiline jõud. Selleks, et seda kogeda, tuli minna jaaniööl aasale ja korjata vaikides või võlusõnu lausudes lilled, millelt abi soovid (Slipher, 2006:42).

Shanahan jt (2015) arvates võib roheruumi kujutada nagu vaimset tervist ja heaolu käsitlevat ravimit, mis viiks selle mehhanismide üksikasjalikum tundmine optimaalse annuse saamiseni ja teadmiseni, millal ja kellele see võiks kõige paremini sobida.

Maikov (2011:21) käsitleb oma raamatus erinevaid tervenemise vorme: emotsionaalset, vaimset ja füüsilist, mis kõik on seotud rohelise ruumiga. Ta toob välja, et Marny Barnes järgi on emotsionaalsel tervenemisel neli etappi - maastikuelemendid, lõhnapeenar, ruum ja spiraal. Esimeses etapis otsib inimene midagi tuttavlikku, et edasi liikuda, seda saab tekitada ka ruumist ruumi minek. Teiseks, peaks keskkond pakkuma midagi inimese haistmismeelele, lisaks mitmesuguste söödavate taimede maitsmine. Kolmandas etapis keskendutakse iseendale ja on turvalise ruumi vajadus, kuhu saab varjuda, aga samas ka ümbrust jälgida. Neljas faas peab pakkuma majesteetlikkust ja müsteeriume, mida saab saavutada taimede kombineerimisega. Marcus ja Sachs (2013:83) soovivad kasutada aias kohalikke vastupidavaid taimi hoolduse vähendamiseks, koha mõistmiseks ja emotsionaalse seose tugevdamiseks keskkonnaga.

Rootsi teadlased Grahm ja Berggren-Bärring (1995) on töötanud välja teise generatsiooni maastikukarakteristikud, mis kirjeldavad roheruumi tervendavaid omadusi kasutaja suhtes. Karakteriseeritud roheruum on loodud teatud teraapiate läbiviimiseks või toetab neid. Roheruumi tervendavaid omadusi on vaja kujundamisel luua, et mõjutada aia kasutajat positiivselt (Maikov, 2011, 2016). Maastikukarakteristikud on järgmised:

1. Selgus (*Serene*) - rahu, vaikus, keegi ei häiri;
2. Metsik (*Wild*) - inspireeritud loodusest, vana teerada, müstika;
3. Liigirikkus (*Rich of Species*) - avastamisrõõm;
4. Ruum (*Space*) - ühtne ruum, pakub rahustavat tunnet;
5. Avalik (*The Common*) - pakub vaateid;
6. Naudingute aed (*The Pleasure Garden*) - suletud, turvaline, eraldatud ruum;
7. Pidulik (*Festive*) - kohtumispaik pidulikeks ja meeldivateks kohtumisteks;
8. Kultuur (*Culture*) - võimaldab ajakaotuse tunnet.

Karakteristikud tekitavad kasutajates vajaduse emotsioonide järele, mida roheruum oma omadustega suudab pakkuda kogemuste tekitamiseks. Tajumise sügavus on seotud inimese hetke seisundiga (Maikov 2015:56).

Hea töökeskkond annab elukvaliteedi tõstmisele ja töötulemuste parendamisele uskumatult palju juurde. Tuleb mõelda sellele, et personalile tuleb ka luua võimalusi vaheajaks ja lühikeseks puhkuseks ning pakkuda erinevaid võimalusi roheala kasutamiseks (Maikov, 2011:71). Brügge jt (2008:173) toob välja, et haljasaladega ümbritsetud asutuste töötajad on oma ettevõttega rohkem rahul ja viibivad sagedamini õues, kui väikese õuealaga töötajad. Isegi võimalus aknast välja vaadata mängib suurt rolli töökeskkonna parendamisel (Kaplan, 1993). Ulrich (1999) tõestas, et üldiselt peab roheline vaade taastumise eesmärgil mõjumiseks vaatajat kinni hoidma kõigest 3-5 minutit (Maikov, 2011:58).

Tulemused näitavad, et visuaalne tajutav aedades ei ole isoleeritud või üksluine kognitiivne mehhanism, vaid hoopis bioloogilise ja kultuurilise protsessiga suhtlev. Innustamiseks aedade

kasutamist linnas heaolu nimel on vaja teha edasisi teaduslikke tõestusi ja koostööd teadlaste vahel (Elsadek jt, 2019).

2.4. Turvalisuse loomine

Nagu iga mõistel on ka turvalisuse (*security*) definitsioonil mitu aspekti. Mis me mõtleme, kui ütleme, et siin on turvaline? Traditsiooniliselt on turvalisust mõistetud nii, et riik kaitseb end väliste ohtude eest diplomaatia abil ja sõjalisi vahendeid kasutades. Lisaks riikide suveräänsust rõhutavale turvalisusele on lisandunud ühiskondliku ja inimliku turvalisuse mõõde. Turvalisus loob aluse jätkusuutlikule arengule. Sotsiaalse stabiilsuse säilitamiseks vajatakse hea enesetundega inimesi (Eesti Maaülikooli koduleht, 2021).

Linnaelu edendamiseks on oluline nii kogetav kui ka kujuteldav turvalisus. Turvalisus on nii üldine kui ka konkreetne mõõde, mis seob sotsiaalmajanduslikud ühiskonnagrupid konkreetsete linna lahendustega (Gehl, 2015:97).

Turvalisuse all mõeldakse ka liiklusohutust ja kuritegevuse ennetamist. Linnaruumis liikuvad ja viibivad inimesed tõstavad ise ka linna üldist turvalisust. Selleks, et jala käimiseks tingimusi luua, peab linn olema võrdlemisi kompaktse struktuuriga, mis võimaldab jalgsi käivaid vahemaid, atraktiivset avalikku ruumi ning multifunktsionaalset keskkonda. Turvalisus kasvab kui tänaval liigub rohkem silmapaare ning ümberkaudsetes hoonetes viibijatelgi on rohkem põhjust linnaruumis toimuvat jälgida (Gehl, 2015:6). Tänaväärsetest majadest paistev valgus lisab pimedal ajal ka tublisti turvatunnet (Gehl, 2015:98). Kuritegevuse ennetamise strateegiates rõhutatakse avaliku ruumi arendamise tähtsust, et ühiskonnagruppide liikmed saaksid igapäevaselt kokku puutuda. Mida rohkem lähedust, usaldust ja üksteisega arvestamist, seda vähem on tänavatel tarvis müüre, trelle ja politseinikke (Gehl, 2015:28). Trellidel ja piiridel võib isegi olla vastupidine efekt. Kui hirm ja turvalisuse puudumine on põhjustatud sotsiaalsetest oludes, osutuvad individuaalsed kuritegevusevastased lahendused sageli ebaefektiivseteks (Gehl, 2015:97).

Et inimesed ruumi omaks ja kasutusele võtaksid, tuleb esmalt pakkuda turvatunnet, kuigi arusaam ja tunnetus turvalisusest on igal inimesel erinev. Kui ühed tunnevad end turvaliselt teiste inimeste läheduses, siis teistel tekib turvatunne privaatses/suletus keskkonnas või ruumis. Avalikus ruumis ootajad leiavad alati seina ääres meeldivaid äraolemiskohti. Pikemateks peatusteks valitakse seina ääres paiknevad pingid või tänavakohvikud, seljatagune on kaitstud ja ruumist hea ülevaade (Gehl, 2015:75).

Turvatunnet (*sence of security*) võib kirjeldada ka kui hirmu puudumine ning füüsilise ja vaimse heaolu tasakaal. Ruumi kujundamisel on oluline, et kasutajad tunneksid ennast turvaliselt nii füsioloogilises kui ka psühholoogilises mõttes - muidu ei veeda nad seal aega. Inimestele, kes ei tunne ennast hästi, või on emotsionaalselt haavatavad, peab kujundus tekitama turvatunde, rahulikkuse ja ohutustunde. Kujundus peab toetama selgust ja kasutusmugavust (Marcus, Barnes, 1995:59).

Ruumi suurusest sõltub olulisel määral nii inimese heaolu kui ka ruumi toimimine inimtegevuse raamistikuna. Kombineerides suurt ruumi ja inimastaapi, paigutatakse väiksed ruumid suure ruumi sisse. Selleks on kasutatud näiteks vanades linnades sammast- ja võlvkäike. Sama funktsiooni täidavad väljakule paigutatud müügiletid või tänavakohvikute päevavarjud ja varjualused (Gehl, 2015:163-165). Selliselt luuakse keskkond, mida tajutakse turvalisemana.

Turvalise ruumi kujundamisel saab tugineda “ära tundmisele”. Lynch (1960) määratles latentse piltelemendi mõiste, mis on teed, servad, piirkonnad, sõlmed ja maamärgid. Need viis elementi on kui orientiirid ja neil on ajus keskne roll, mille abil inimesed korraldavad teeleidmise vaimse informatsiooni abil - nii arendatakse oma kognitiivseid ajukaarte (Maikov, 2011:44). Ühised mälestused “kodusest linnast” olid sageli esimeseks seoseks üksikute sõtta minevate sõdurite vahel (Lynch, 1960:4).

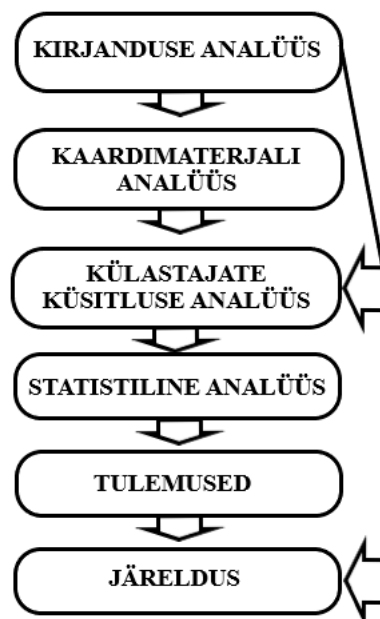
Turvalise koha loomisel on oluline roll ka kogukonnal ja koha identiteedil.

3. METOODIKA

3.1. Metoodikate tutvustus

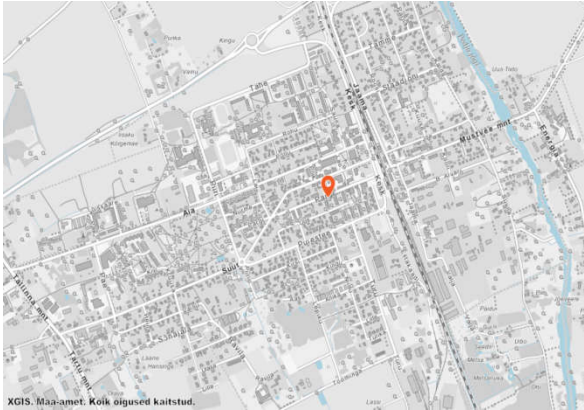
Antud uurimustöö keskendub Jõgeval asuvale välikohvikule. Töö eesmärgiks on välja selgitada kohviku roll potentsiaalse linna avaliku alana ja analüüsida, kas kujunduslahendus võib mõjutada külastajate eelistusi kohviku valikul.

Uurimustulemuste saavutamiseks on valitud kolme meetodit - kaardimaterjali analüüs asukoha kirjeldamiseks, küsitlus välikohviku külastajate seas ja statistiline analüüs andmete paremaks töötlemiseks ja tulemuse kirjeldamiseks. Metoodikate valikul lähtusin eelkõige kasutuse mugavusest ja andmete kogumise lihtsusest, et saaks järelda, kas loodud ruum vastab külastajate ootustele ning mis eesmärkidel nad seda kasutavad (vaata joonis 3).

Joonis 3. Metoodikate skeem.

3.2. Kaardimaterjali analüüs

Joonis 4. Asukoht Jõgeva linnas.

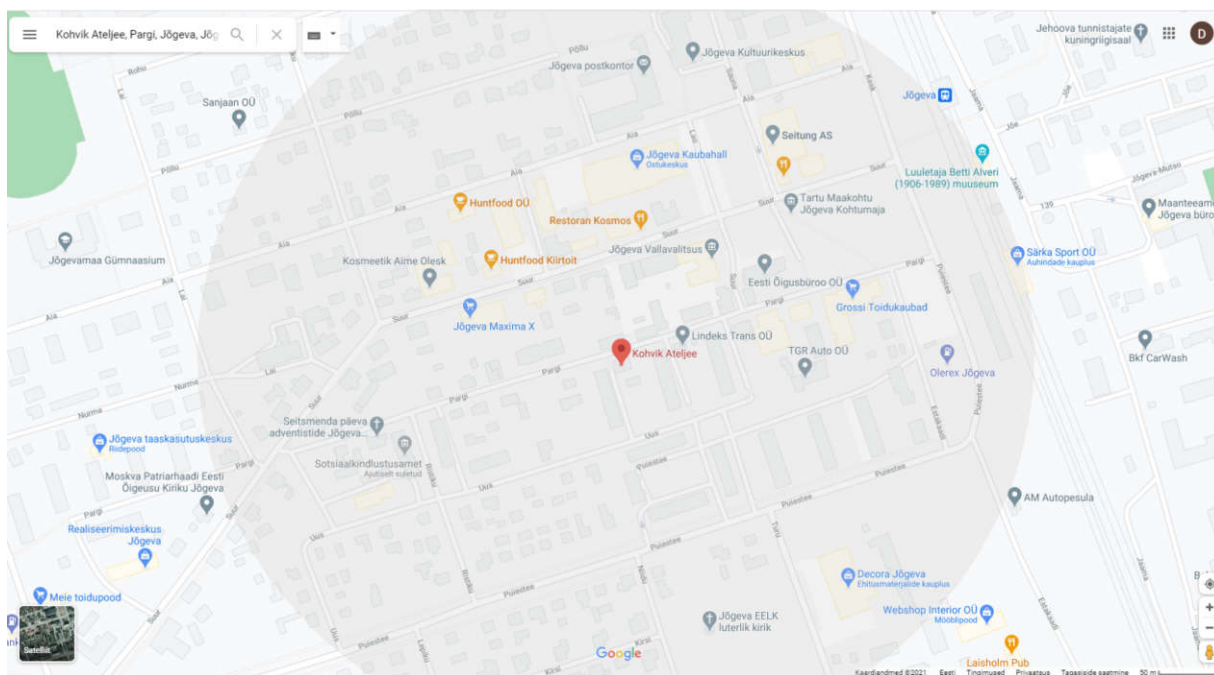

Joonis 5. Välikohviku asetus linnas.

Välikohvik on kohvik Ateljee hooajaline laiendus ja asub maakonnakeskuse Jõgeva kesklinna vahetusläheduses eramaja hoovis. Läänest ja idast on kohvik ümbritsetud kortermajadega, lõunast piirneb majadevahelise kõrghaljastusega. Peasissepääs välikohviku alale on Pargi tänava poolsest küljest, samas on võimalik siseneda ka tagant kortermaja poolt (vaata joonis 4, 5). Välikohviku pindala on ligi 420 ruutmeetrit, pikim telg mööda katastripiiri joont idast on 25 m ja lühem lõunast ca 22 m. Umbes 22-25 meetri kauguselt suudame täpselt lugeda näoilmeid ja peamisi emotsioone, 25 meetri piir on määrava tähtsusega paljudes sotsiaalsetes keskkondades, kus tegeletakse teiste inimeste vaatamisega (Gehl, 2015:34,35).

Raudteejaam asub viie minuti kaugusel ja bussijaam kolme minuti kaugusel jalgsi liikudes. Jan Gheli (2015:121) arvates vahemaa, mida enamik inimesi on valmis jalgsi läbima, on eri hinnangutel umbes 500 meetrit, seda kinnitavad ka linnakeskuste mõõtmed. Keskmisel kiirusel 5,4 km/h kõndija jõuab viie minutiga 450 meetri ja 10 minutiga 900 meetri kaugusele (Ghel, 2015:120). Sellest lähtuvalt on uurimustöös kasutatud 450 meetri raadiust kohvikust, kuhu jäävad ka kõige tähtsamad elulised objektid (vaata joonis 6).

Antud raadiuses on mitu kaubanduskeskust, kauplust, postkontor, kultuurimaja, muuseum ja avaliku sektori asutused. Lähim haljasala, kesklinna park purskkaevuga, asub ligi 300 meetri kaugusel. Üle tänava kohviku vastas asub väga tähtis objekt - linna turuplats.

Joonis 6. Jõgeva linna tähtsamad avalikud objektid välikohviku suhtes.

Asukoha analüüsimiseks on kasutatud Maa-ameti kaardiserverit ja Google Maps kaardirakendust.

Asukoha analüüsile tuginedes, võib eeldada, et uuritav objekt asub teooriaid ja inimhõõdet silmas pidades mugavas jalgsi liikumise kauguses strateegilistest objektidest.

3.3. Küsimustik kohviku külastajatele

Antud küsimustik oli koostatud paberkandjal eesti keeles, et hõlbustada välikohviku külastajatelt kiiremini tagasisidet saama. Seda oli võimalik täita ainult kohvikus kohapeal.

Küsimustele vastamine võttis aega ca 10 minutit, täpselt niikaua kui oodati tellitud sööki. Samal ajal oli võimalus ja aega ringi vaadata ja ümbrust jälgida.

Uurimisküsimused on koostatud selliselt, et teada saada kas maastikuarhitektuuri teooriad töötavad ka väikesel maa-alal ja kohas, mis kannab endas avaliku ala ja tervendava aia tunnuseid.

Kokku oli 25 küsimust (vaata lisa 1), millest valikvastustega küsimusi oli 16, sealhulgas kolm mitme valikuga küsimust eelistuste kohta. Kirjeldava vastusega küsimusi oli 5, kus külastajad andsid hinnangu mis kõige rohkem meeldib ja mis võiks muuta kohviku juures ning millised emotsioonid neid valdavad kohvikus viibides. Kolmandik küsimusi oli üldise info saamiseks külastaja profiili kohta. Sooviti teada saada vastajate sugu, vanust, töösuhet, haridustaset ja elukohta. Külastajad pidid vastama ka kuidas nad leidsid kohviku, kellega külastasid, kaua veetsid kohvikus aega ja kui tihti ja mis ajal külastasid hooajal. Kahes küsimuses, mis puudutasid ruumi mõju meeleolule paluti anda hinnangut skaalal 1 kuni 3 (1=ei ole nõus/ei ole oluline, 2=nõus/oluline ja 3=täiesti nõus/väga oluline). Kolmele küsimusele pidid külastajad andma hinnangut skaalal 1 kuni 5 (1=ei ole üldse nõus/ei ole üldse oluline ja 5=täiesti nõus/väga oluline). Need olid sellised küsimused nagu mis on välikohviku roll avaliku alana, mis on oluline välikohviku ruumi puhul ja millised on peamised eelistused istumiskoha valikul.

3.4. Statistiline analüüs

Kogutud andmed sisestati programmi Microsoft Excel ja SPSS (Statistical Package for Social Sciences), kus sai andmeid mugavalt ja kiirelt töödeldud ning analüüsitud. SPSS andmetöötlusprogrammiga koostati statistiline analüüs. Ankeetküsitluses olevad vastused kodeeriti küsimuste vastusevariantide järgi võimalusel jah/ei nummerdatuna vastavalt 1 ja 2. Hinnangut andvad küsimused kodeeriti vastavalt skaalal 1=10; 2=20; 3=30; 4=40; 5=50. Kirjeldava vastusega kodeeritud küsimuste tulemused on lisas 2. Vastused koondati vastavalt

sarnastele kirjeldustele. Tunnuste sagedusjaotused esitati tabelites ja joonistel protsentide või vastajate arvudena.

Statistiliselt leiti:

- Esinemissagedus protsentjaotusena (frequency %), mille järgi tehti kirjeldav statistika (descriptive);
- Korrelatsioon ehk omavahelised seosed kahe muutuja vahel, mis näitavad kui tugevad ja usutavad on seosed ($r=?$).

Pearsoni korrelatsioon on üks tavalisemaid meetodeid, mis kajastab kahe muutuja vahelist lineaarset seost. See ulatub 1 kuni -1. Korrelatsioon 1 tähendab ideaalset positiivset suhet kahe muutuja vahel, st et kõrged X-telje väärtused on seotud kõrgete Y-telje väärtustega. Kui korrelatsiooniks saadakse -1, siis on tegu perfektse negatiivse lineaarse suhtega kahe muutuja vahel, st kõrged X-telje väärtused on seotud madalate Y-telje väärtustega. 0 korral kahe muutuja vahel lineaarne seos puudub. Korrelatsioonimaatriksi diagonaalis on väärtused 1 (kohtub iseendaga). Antud töös arvestatakse tugevaks seoseks seost alates 0.6 väärtusest kuna seosed on sama rohekeskkonna kohta ning väga erinevaid muutujaid ei ole.

Programmis koostati korrelatsioonimaatriks, kus on oluline jälgida tõenäosust olulisuse nivoo ehk vea ülempiiri kaudu, mis näitab kui suur statistiline viga on lubatud, kui väidetakse seose olemasolu. Korrelatsiooni seoste tugevused värviti erinevat värvi (0.6 - lilla; 0.7 - kollane; 0.8 - sinine; 0.9 - punane) ning kirjeldati leitud seost. Arvestati ainult sisulist seost. Enamasti kasutatakse kahte erinevat olulisuse nivood ehk omavahelist usutavust (significant):

- $p < 0,05$ ehk seos oluline (95% usutav), tabelis tähistatakse ühe tärniga (*)
- $p < 0,01$ ehk seos väga oluline (99% usutav), tabelis tähistatakse kahe tärniga (**)

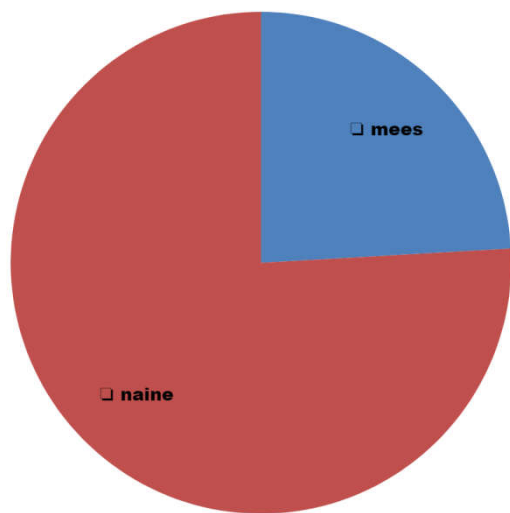
Graafilised joonised ja tabelid valmisid Microsoft Excel'i graafilises keskkonnas.

4. TÖÖ TULEMUSED

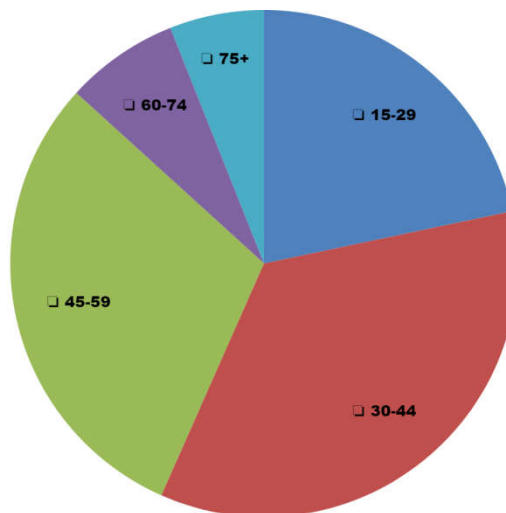
4.1. Külastajate küsitluse tulemused

4.1.1. Külastajate profiil

Küsitlus viidi läbi paberkandjal koostatud küsimustiku abil, mida kohviku külastajad said täita ainult kohapeal. Kokku vastas 83 inimest, kellest enamus olid naised vastavalt 75,85%, mehed moodustasid sellest 24,08% (vaata joonis 7). Kõige rohkem (34,92%) oli vastajaid vanuserühmas 30-44 aastat, 45-59 aastased moodustasid 30,1%, 21,67% 15-29 aastased ning kõige väiksem osa vastajatest olid vanuserühmades 60-74 ja 75+ vastavalt 7% ja 6% (vaata joonis 8).

Joonis 7. Vastajate arvu jaotus soolise erinevuse järgi.

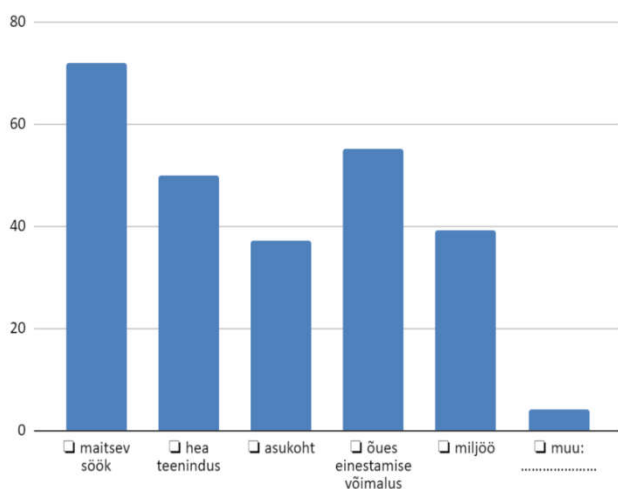
Joonis 8. Vastajate arvu jaotus vanuse rühmade järgi.

Ligikaudu pooled märkisid oma elukohaks linna, maal elas vastamise hetkel 31,3% ja kohalikke linnaelanikke oli 24,08%. Vastajatest valdav osa (48,16%) oli kõrgharidusega, kesk-eri haridus oli 27,69% ja keskharidus 21,67% vastanutest. Põhiharidus oli 2 ja

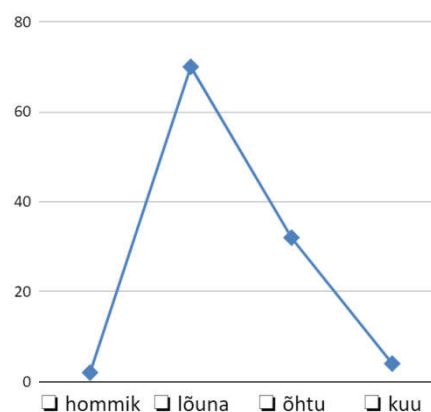
omandamisel 4 inimesel. Töösuhe (78,26%) oli enamusel vastajatest, koduseid ja õpilasi oli võrdselt 6% ja pensionäre ligi 10% (vaata lisa 1).

4.1.2. Eelistused kohviku külastamise valikul

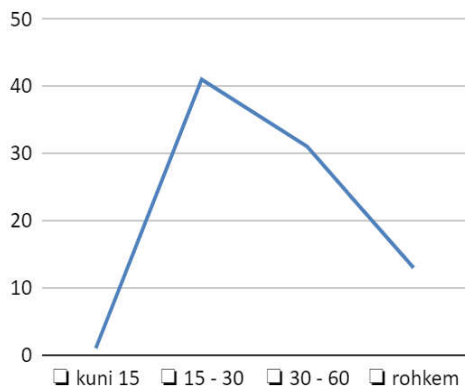
Kõige sagedamini külastati välikohvikut 1-3 korda nädalas, mis moodustab 31,3 % vastanutest. Tegemist oli enamjaolt püsiklientidega, kes käisid lõunapausil (84,28%) , aga õhtuti soovisid ka veidi pikemalt aega veeta (38,53%) (vaata joonis 10) . Sellest tulenevalt nad moodustasid kõige suurema grupi 49,36 % ja veetsid lõuna ajal kohvikus kuni 30 minutit ning õhtul kuni üks tund (37,32%) (vaata joonis 11) . Vähemalt üks kord kuus suvehooajal külastas välikohvikut 22,8 % vastanutest. Külastajad, kes olid kohvikus esimest korda, moodustasid 15,65 %. Nad veetsid kohvikus reeglina rohkem kui 60 minutit (15,65%). Iga päev külastas kohvikut ainult 6 %, üks kord suvehooajal 7,22 % ja 3-5 korda kuus 14,45 % vastanutest. Kõige populaarsemad kuud külastamiseks olid juuni ja juuli, need kes märkisid ka kuud ankeedis, moodustasid 4,82%. Hommikul külastas kohvikut kõigest kaks inimest (2,41%) ja üks veetis kuni 15 minutit (kohvi kõrvale täitis ka ankeeti, samas tema vastuseid saab arvestada ainult vähesel määral) (vaata joonis 11).

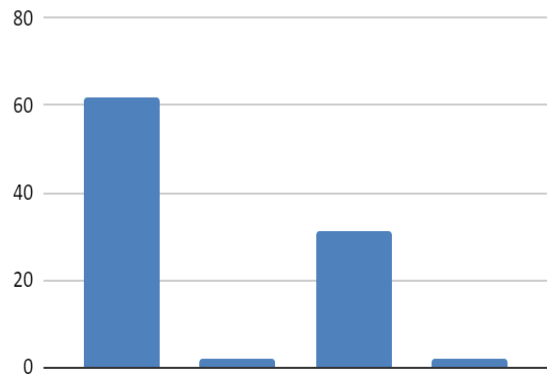
Joonis 9. Eelistused kohviku valikul.

Joonis 10. Külastuse aeg.

Joonis 11. Külastuse pikkus.

Joonis 12. Transpordi eelistused.

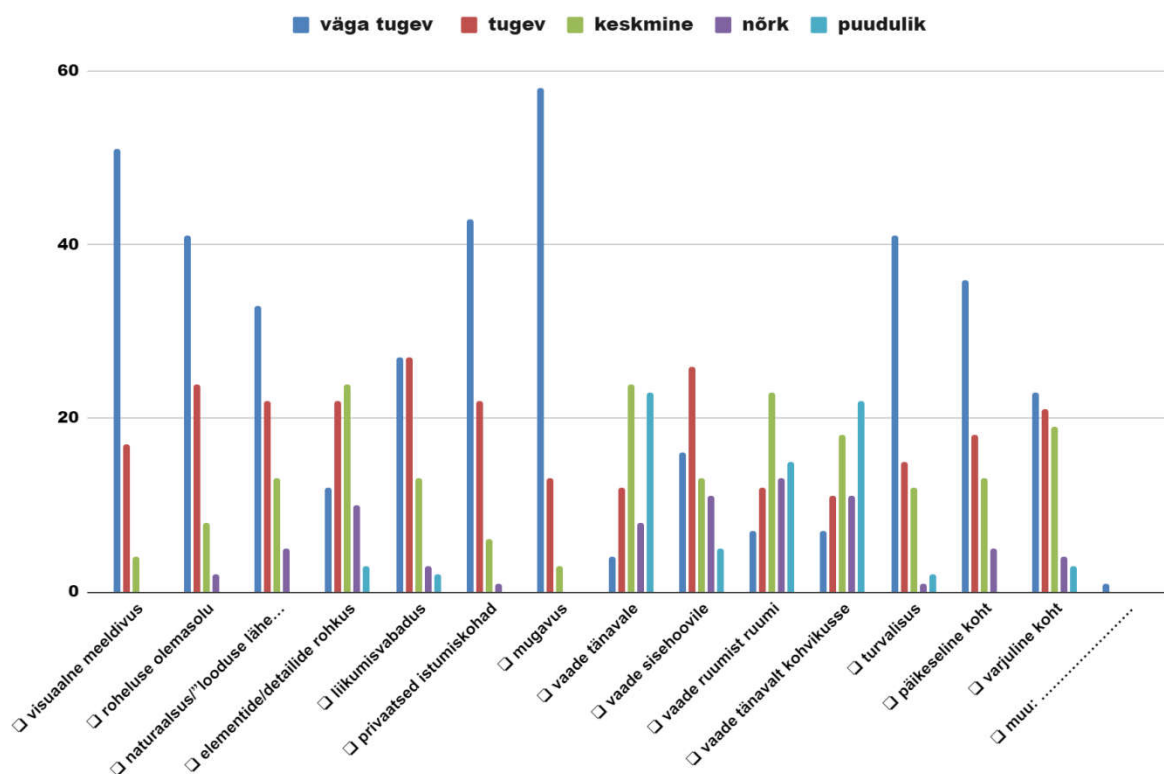
Väga positiivne on see, et külastajad eelistavad tulla kohvikusse enamjaolt jalgsi (74, 65%) ja pigem sõpradega (48,16%), kaaslasega (31,30%) või töökaaslastega (32,51%). Autoga külastas kohvikut 37,32% vastanutest. Perega või lastega külastajate arv oli vastavalt 21,67% ja 14,45%, üksi külastas kohvikut 18% vastanutest. Rongi ja jalgratast kasutas kõigest 2,41% külastajatest ning lemmikloomaga külastas kohvikut ka 2,41% (vaata joonis 12).

Kõige enam külastati välikohvikut sõbra või tuttava soovitusel (50,57%), tänava pealt avastas 30,1% vastanutest, sealhulgas olid ka need kes märkisid mitu vastuse varianti. Meediast sai kohvikust teada vastavalt Fb - 18%, Google - 4,82%, TripAdvisor - 2,41% ja ajalehest 4,82%. 13,24% vastanutest leidis kohviku muul viisil.

Maitsev söök on kindlasti kõige mõjuvam põhjus miks külastada seda või mingit teist kohvikut. Seda märkis 86,69% külastajatest. Valikvastustega küsimuses, millised tegurid mõjutavad kohviku valikul, sai valida kuni kolm kõige olulisemat. Õues einestamise võimalust pidasid tähtsaks 66,22%, head teenindust 60,2%, miljööd ligi 47% ja asukohta 44,55% vastanutest (vaata joonis 9).

Küsisin, millised on peamised eelistused istumiskoha valikul. Igat tegurit pidi hindama skaalal 1 kuni 5, kus 1 näitas puudulikkust ja 5 väga tugevat seost. Joonisel 13 X-telg näitab vastajate

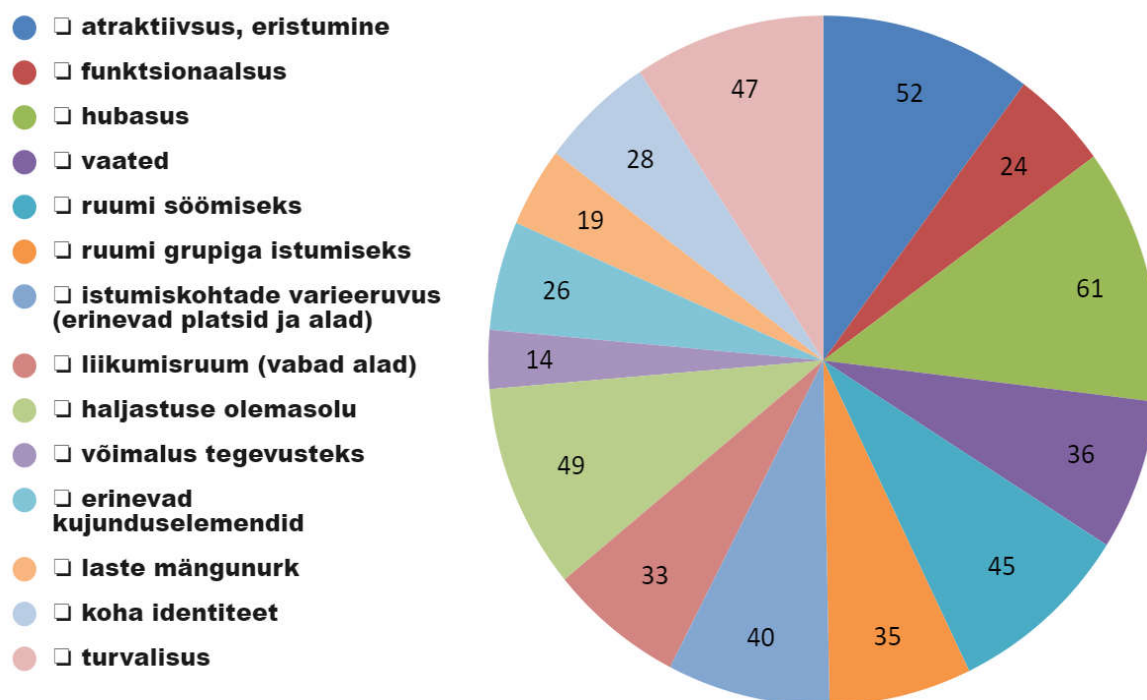
arvu ja Y-telg seost teguritega ja selle tugevust. Eelkõige valiti istumiskohta mugavuse (58) ja visuaalse meeldivuse (51) järgi. Roheluse olemasolu, privaatsed istumiskohad ja turvalisus on umbes pooltel vastanutest üheks peamiseks eelistuseks, mille põhjal nemad valivad istumiskohta. Ka naturaalsus/”looduse lähedus” (33), liikumisvabadus (27) ja päikeseline koht (36) kõnetas välikohviku külastajaid. Keskmise tugevusega teguriks pidasid vastajad elementide/detailide rohkust, varjulisust ning erinevaid ruumilisi vaateid (vaata joonis 13).

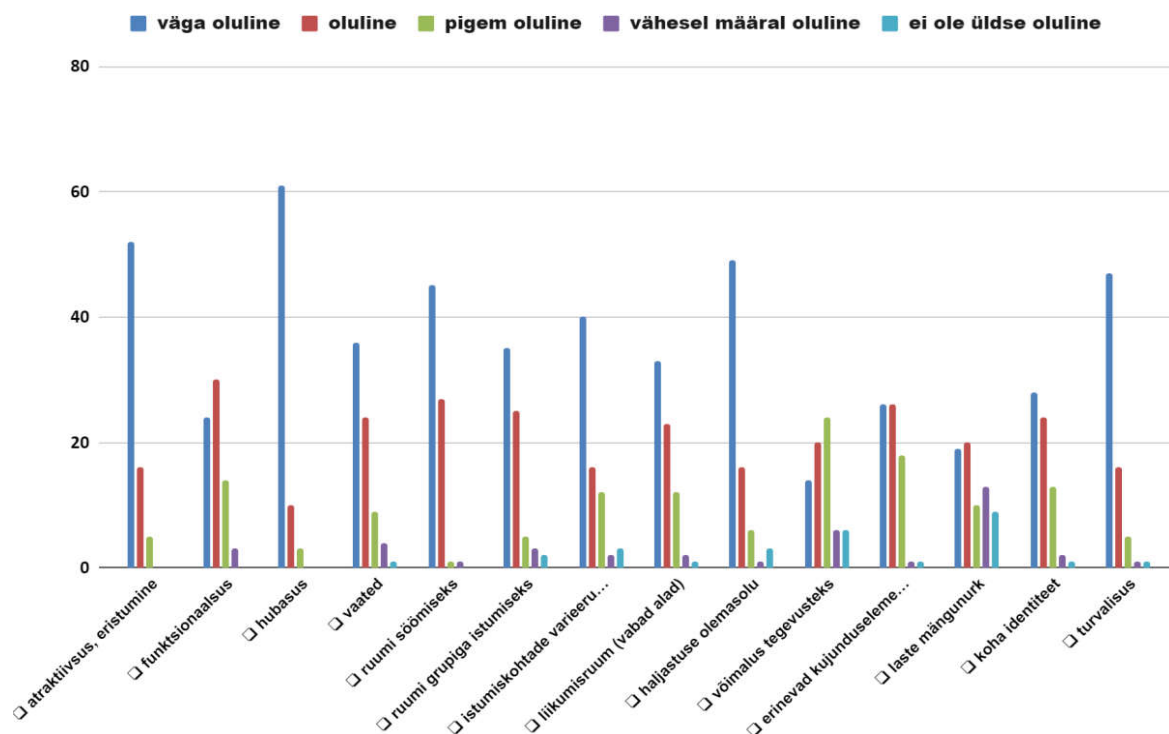
Joonis 13. Eelistused istumiskoha valikul.

4.1.3. Ruumi omaduste tähtsustamine

Küsimuses, mis on oluline välikohviku ruumi puhul, pidid vastajad andma hinnangu skaalal 5 (väga oluline) kuni 1 (ei ole üldse oluline). Väga oluliseks välikohviku ruumi puhul pidasid külalastajad atraktiivsust ja eristumist (nii arvas 52 inimest), hubasust (61), haljastuse olemasolu (49), turvalisust (47) ja ruumi söömiseks (45). Ligi pooled vastanutest pidasid väga oluliseks ka istumiskohtade varieeruvust (40), vaateid (36), ruumi grupiga istumiseks (35) ja liikumisruumi (33). Vähem olulise tähtsusega oli võimalus tegevusteks ja laste mängunurk (vaata joonis 14). Kõigi välikohviku ruumi omaduste tähtsustamine on toodud joonisel 15.

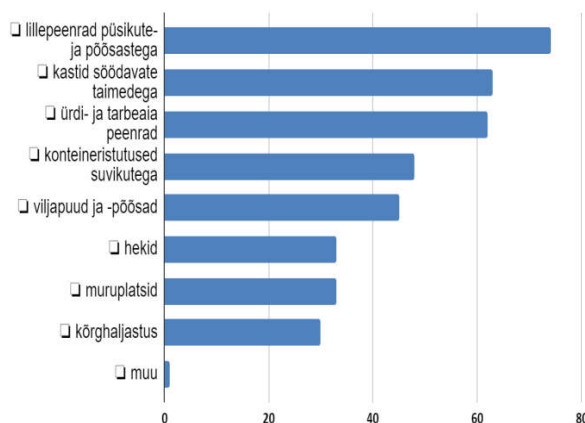

Joonis 14. Hinnangu “väga oluline” jaotus vastavalt vastajate arvule.

Joonis 15. Ruumi omaduste tähtsustamine.

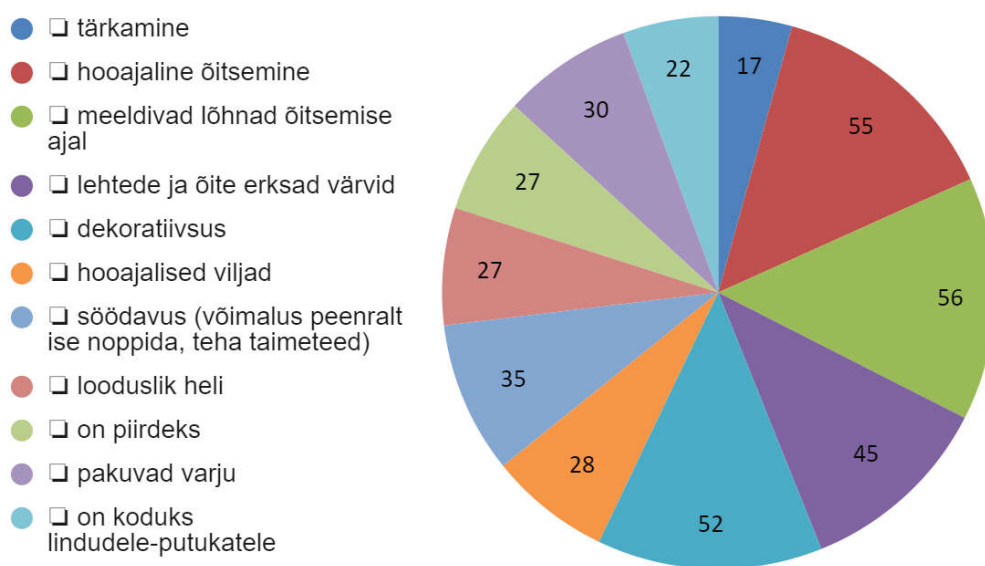
Haljastuse olemasolu oli vastajate arvates üks väga olulisematest välikohviku ruumi omadustest. Külastajad eelistasid ootuspäraselt enam näha lillepeenraid püsikute- ja põõsastega (89,16%). Samas järgmised valikud olid kastid söödavate taimedega (75,9%) ning ürdi- ja tarbeaia peenrad (74,7%). Konteineristutusi suvikutega pakkus 57,83% ja viljapuid-põõsaid 54,22% vastanutest. Ligi 40% külastajatest eelistasid välikohvikus hekke, muruplatse ja kõrghaljastust (joonis 16).

Joonis 16. Haljastuse eelistused.

Välikohvikus on istutatud väga palju erinevaid taimi. Soovisin teada saada kui oluliseks/meeldivaks peavad külastajad taimede puhul tärkamist, hooajalist õitsemist, meeldivaid lõhnasid õitsemise ajal, dekoratiivsust ning erksaid värve ja hooajalisi vilju. Uurisin taimede puhul ka söödavust, ehk võimalust ise peenralt vilju noppida. Taimede omaduste juurde käib ka varju pakkumine, piirdeks olemine ning olemine koduks lindudele ja putukatele ning võimalus tekitada looduslikku heli tuule abil.

Palusin hinnata eelnimetatud taimede omadused skaalal 1 (mitte oluline) kuni 3 (väga oluline). Vastajad pidasid (vaata joonis 17) kõige olulisemaks/meeldivamaks neli omadust - hooajaline õitsemine (45,65%), meeldivad lõhnad õitsemise ajal (46,48%), dekoratiivsust (43,16%), lehtede ja õite erksad värvid (37,35%) - need moodustasid rohkem kui pool tabelist. Ülejäänud seitse omadust hindasid külastajad vastavalt söödavus (29%), pakuvad varju (24, 9%), hooajalised viljad (23,24%), looduslik heli ja on piirdeks võrdselt 22,41%, on koduks lindudele-putukatele (18,26%) ja tärkamist pidas oluliseks 14,1% vastanutest.

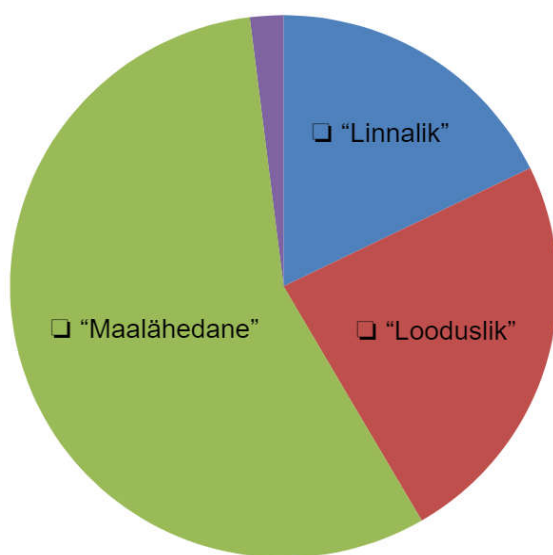

Joonis 17. Taimede omaduste hindamine vastavalt vastajate arvule.

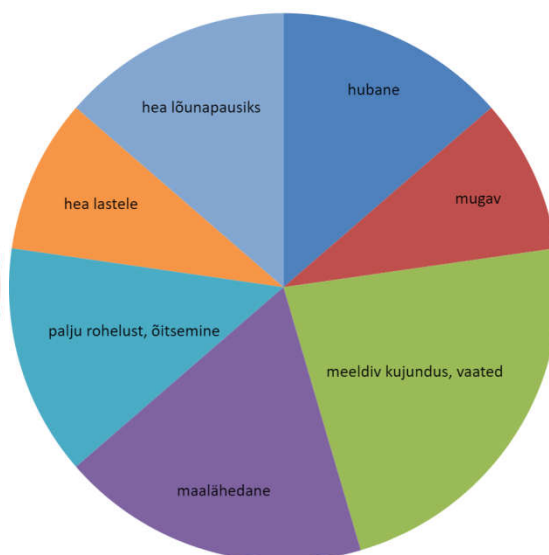
Välikohviku ruum on tinglikult jagatud kolmeks piirkonnaks - “linnalik”, “looduslik” ja “maalähedane” - pakkumaks erinevaid võimalusi istumiskoha valikul (vaata joonis 1).

Vastavalt tehtud valikule pidid kohviku külastajad põhjendama, miks nad eelistasid just seda piirkonda. Mõni vastaja märkis isegi kaks piirkonda sõltuvalt külastamise ajast, kui ta oli näiteks külastanud kohvikut nii lõuna- kui ka õhtusel ajal.

“Maalähedast” piirkonda eelistas 68,67%, “looduslikku” 28,91% ja “linnalikku” 21,69% vastanutest. “Muu” valis kaks vastajat (2,4%), ühel oli märgitud kõik piirkonnad vastavalt tujule ja teisel katusealune (vaata joonis 18). Oma valikut põhjendas 22 inimest (18,26%). Kirjelduse tulemused üldistati ja koondati vastavalt märksõnadele ning kodeeriti, kodeeritud tulemused on toodud lisas 2. Valiku põhjenduseks toodi meeldiv kujundus ja vaated (4,15%); maalähedane (3,32%); palju rohelist ja õitsemine, hubane, hea lõunapausiks (2,49%); mugav, hea lastele (1,66%) (vaata joonis 19).

Joonis 18. Eelistused piirkondade järgi.

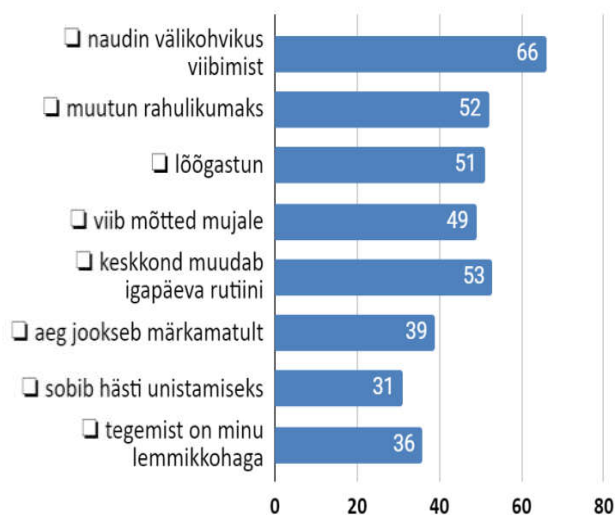

Joonis 19. Valikute põhjendus.

“Maalähedase” piirkonna valinute põhjenduse kirjelduses olid sellised laused nagu “meenutab käimist vanaema juurde”, “tunnen vajadust maaelu järele”, “peenrad” aga ka “palju taimi”, atraktiivne, hubane” ja “kokkusaamine-suhtlemine”. “Linnaliku” valiku teinute kirjelduses oli

näiteks “kivisillutis ja päikesevarjud” ning “lähim ala sissepääsule”. “Looduslikku” piirkonda kirjeldati kui “lastele palju mänguruumi” ja “vaated”.

Palusin hinnata ka välikohviku ruumi mõju meeleolule (heaolule). Külastajad pidid hindama skaalal 1 (ei ole nõus) kuni 3 (täiesti nõus), tuginedes enda tunnetusele. 54,78% vastanutest nautis välikohvikus viibimist, 43,16% muutus rahulikumaks ja lõõgastus 42,33%. Välikohviku keskkond aitas viia mõtteid mujale 40,67% ning muuta igapäeva rutiini 43,99% küllastajatel. 32,37% arvas, et aeg jookseb siin märkamatuks ning 25,73% et sobib hästi unistamiseks. Enda lemmikkohaks pidas välikohvikut 29,88% vastajatest (vaata joonis 20).

Joonis 20. Ruumi mõju küllastajate meeleolule.

Küsimusele, kuidas välikohviku ruum mõjub sinu tervisele, vastas 90,36% et mõju on positiivne ja 9,64% pidas mõju neutraalseks. Negatiivset mõju ei märkinud ükski vastaja.

Kirjeldava vastusega küsimustes soovisin teada saada esiteks, kuidas vastaja tunneb ennast välikohvikus viibides emotsionaalselt ja teiseks, millised paiga omadused aitavad tal niiviisi tunda. Kokku kirjeldas oma tundeid 53,12% küsitlenutest. Vastused koondati vastavalt sarnasele kirjeldusele ning kodeeriti (lisa 2).

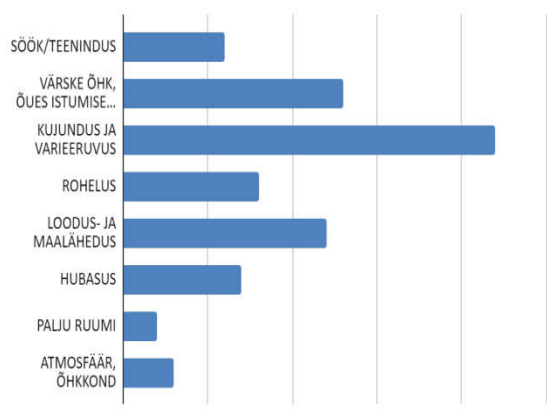
Rahulikuna tundis 14,11%, hubaselt-koduselt-vabalt 10,79%, mugavalt-mõnusalt-meeldivalt 9,96%, väga hästi ja hästi võrdselt 9,13%, nautis hetke ja võttis aja maha 4,98% ja positiivselt-heatujuliselt 3,32% ning näljasena tundis 0,83% vastanutest.

Paiga omadusteks märgiti kodune keskkond-hubasus ja rohelus-õitsemine-looduslähedus võrdselt 12,45% vastajate poolt. Kujunduslahendus ja atmosfäär olid vastavalt 11,62% ja 10,79%, rahulik-privaatne keskkond 4,98%, teenindus 2,49% ning toit 1,66% vastajate arvates. Paiga omaduste mõju kirjendas 56,44% vastajatast.

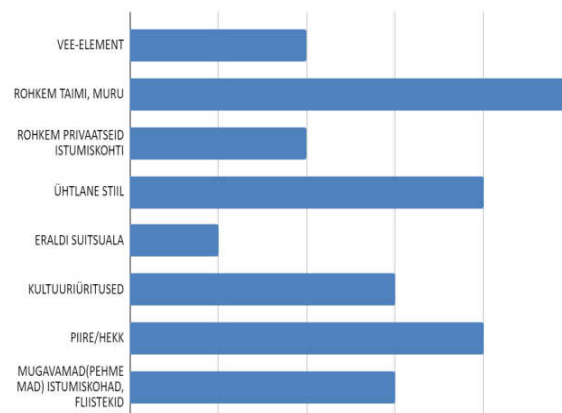
4.1.4. Küllastajate ootused välikohvikule

Oma uurimustöös soovin teada saada, milline peab välikohvik üldse olema küllastajate arvates. Mida nad peavad selle juures meeldivaks ja mida soovivad muuta, millised on nende ootused. Need kirjeldava vastusega küsimused on samamoodi koondatud ja kodeeritud sarnaste vastuste põhjal (lisa 2).

Küsimusele, mis sulle kõige rohkem meeldib välikohviku juures, vastas 60,59% vastajatest. Kõige kõrgemalt hinnati kujundust ja varieeruvust (18,26%), värsket õhku ja õues istumise võimalust (10,79%) ning loodus- ja maalähedust (9,96%). Küllastajate meeldis ka rohelus (6,64%), hubasus (5,81%) ja söök-teenindus (4,98%). Märgiti ka atmosfääri-õhkkonda (2,49%) ning palju ruumi (1,66%) (vaata joonis 21).

Joonis 21. Mis meeldib välikohvikus.

Joonis 22. Mida soovitakse muuta.

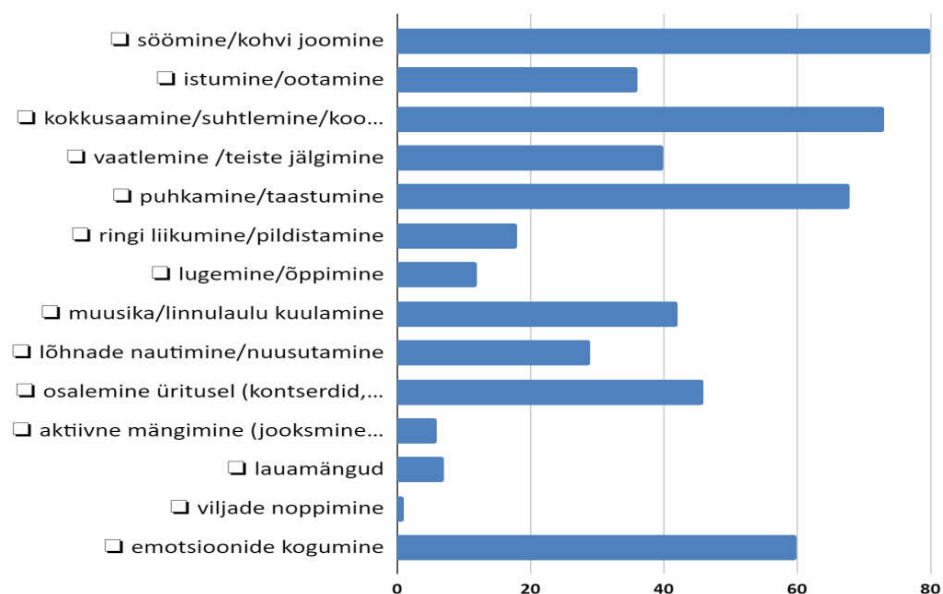
80% vastanutset ei soovinud välikohvikus midagi muuta. Ülejäänud 20% külastajatest jagunes vastavalt: rohkem taimi-muru (4,15%), piire-hekk (3,32%), ühtlasem stiil (3,32%), kultuuriüritused (2,49%) ja mugavamad-pehmemad istumiskohad ja fliistekid (2,49%). Vee-elementi ja rohkem privaatseid istumiskohti pakkus kaks inimest (1,66%) ja ühe inimese arvates võiks kohvikus olla eraldi suitsuala (vaata joonis 22).

4.1.5. Välikohviku rolli olulisus

Antud uurimustöö keskendub lisaks kujunduslahenduse mõju analüüsile ka välikohviku rollile linnakeskkonnas üldse. Uuritakse, kas üldse on kohvikul potentsiaal olla linnaruumi kujundaja ja milles see väljendub. Kui oluline on siis välikohviku roll väikelinna identiteedi ja kvaliteetse linnaruumi loomisel? Palusin vastajatel valida seitse kõige enam kõnetanud nende ja/või kaaslaste tegevust välikohvikus.

Kõige populaarsemaks tegevuseks ootuspäraselt oli söömine-kohvi joomine, mis moodustas 96,32%. Peaaegu võrdselt olulisteks tegevusteks pidasid külastajad kokkusaamist-suhtlemist-koosoleku pidamist (87,89%) ja puhkamist-taastumist (81,87%). 72,29% vastanutest kogus välikohvikus erinevaid emotsioone. Osalemine üritustel (55,38%) ja muusika-linnulaulu

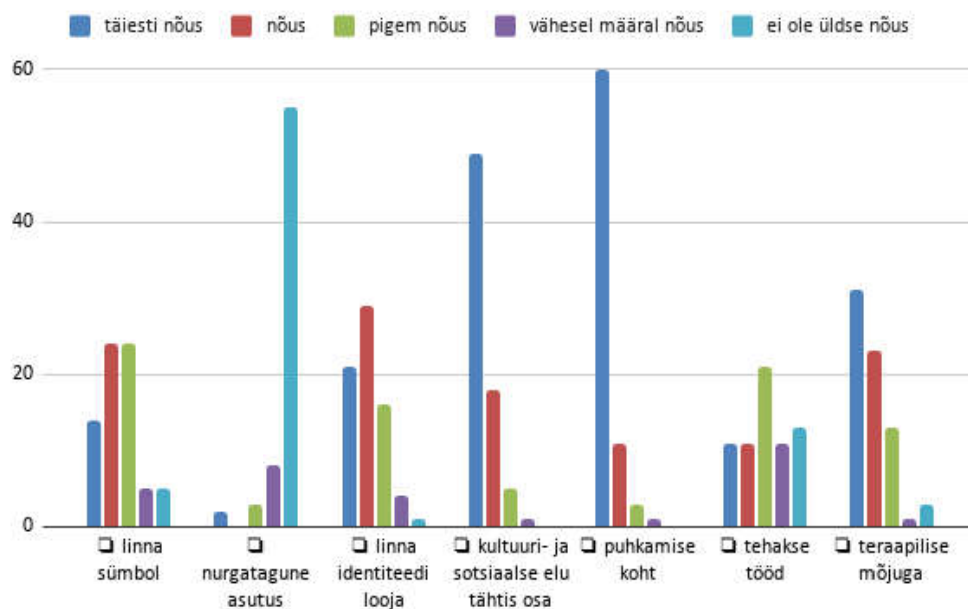
kuulamine (50,57%) ning vaatlemine-teiste jälgimine (48,16%) koos eelnevalt nimetatutega on seitse kõige populaarsemat tegevust välikohvikus. Üheks lahutamatuks tegevuseks kohvikus on kindlasti istumine-ootamine, seda märkis 43,34% vastanutest. 34,92% nautis lõhnasid ja 21,69% meeldis ringi liikuda-pildistada. 14,45% külastajatest kasutas välikohviku ruumi lugemiseks-õppimiseks, 8,43% lauamängudeks ja 7,22% aktiivseteks mängudeks nagu jooksmine ja killustikuga mängimine. Viljade noppimist märkis tagasihoidlikult ainult üks inimene (vaata joonis 23).

Joonis 23. Külastajate tegevused välikohvikus.

Oma uurimustööga soovisin leida vastust küsimusele, milline on külastajate arvates välikohviku roll linna avaliku alana, kuidas nad seda näevad. Palusin vastajatel hinnata tegurid skaalal vastavalt 1 (ei ole üldse nõus) kuni 5 (täiesti nõus). 60 külastajat oli “täiesti nõus”, et välikohvik on puhkamise koht ja 49 oli “täiesti nõus”, et see on kultuuri- ja sotsiaalse elu tähtis osa. Asjaoluga, et välikohvikul on teraapiline mõju külastajatele, oli “täiesti nõus” 31 vastajat, “nõus” ja “pigem nõus” vastavalt 23 ja 13 vastajat. See, et kohvik on linna sümbol, olid “nõus” ja “pigem nõus” võrdselt 24 vastajat, “täiesti nõus” oli sellega 14 inimest. Linna identiteedi looja rolliga olid “nõus” 29, “täiesti nõus” 21 ja “pigem nõus” 16 vastanut. Peaaegu võrdselt jagunes arvamus, et seal tehakse tööd, kõigi kriteeriumite vahel. See, et

välikohvik on nurgatagune asutus, ei olnud üldse nõus 55 vastajat. Joonisel 24 on näidatud välikohviku rolli avaliku alana graafiliselt .

Joonis 24. Välikohviku rolli tegurid.

4.2. Statistilise analüüsi tulemused

Korrelatsiooni tabelis esitatakse lahtrites korrelatsioonikordaja, olulisuse tõenäosus ja vastajate arv. Korrelatsioonikordaja väärtused asuvad vahemikus -1 ja 1 vahel. Esitatud korrelatsioonimaatriksi diagonaalis on väärtused 1 (tunnuse seos iseendaga) ning diagonaalist üles- ja allapoole jäävad kolmnurgad on üksteise peegeldused. Antud uurimustöös arvestatakse tugevaks seoseks korrelatsiooniseoseid tugevusega üle 0,6. Arvestati ainult sisulist seost, mis käesoleva töö suhtes on olulised, kõiki seoseid ei kirjeldatud. Tegemist on tugevate positiivsete seostega.

Analüüsi käigus selgus, et seosed tunnuste vahel on väga loogilised ja tugeva korrelatsioonikordajaga. Korrelatsioonanalüüsi tulemused värviti erinevat värvi (0.6 - lilla; 0.7 - kollane; 0.8 - sinine; 0.9 - punane) ja järjestati seose tugevuse järgi alates tugevamast .

Kirjeldati viis kõige tugevamat ja olulist seost iga küsimuse kohta, milliseid oli viis. Üks puudutas välikohviku ruumi mõju meeleolule, teised kirjeldasid olulisi tunnuseid välikohviku ruumi puhul ja kohviku aias istutatud taimede olulisi/meeldivaid tunnuseid. Kirjeldati ka seoseid peamiste eelistuste kohta istumiskoha valikul ja välikohviku rolli linna avaliku alana.

4.2.1. Oluline välikohviku ruumi puhul

Vaadates seoseid välikohviku ruumi oluliste tunnuste kohta võib öelda, et välikohviku ruumi puhul pidasid külastajat oluliseks eelkõige seost 'Koha identiteedi' ja 'Turvalisus' (korrelatsioonikordaja $r = 0.910$, $p < 0,01$) vahel, st et mida tugevam on koha identiteet seda turvalisem see koht on ning mida turvalisem koht, seda enam seda kohta külastatakse.

Väga tugevad on ka seosed 'Ruumi grupiga istumiseks' ja 'Liikumisruum' ($r = 0.840$, $p < 0,01$), 'Vaated' ja 'Haljastuse olemasolu' ($r = 0.828$, $p < 0,01$), 'Funktsionaalsus' ja 'Turvalisus' ($r = 0.827$, $p < 0,01$), 'Haljastuse olemasolu' ja 'Erinevad kujunduselemendid' ($r = 0.825$, $p < 0,01$) vahel.

Inimesed on sotsiaalsed olendid, neile meeldib kokku saada nii kahekesi kui ka suurema seltskonnaga. Külastatav ruum peab võimaldama piisavalt liikumisruumi, olles samal ajal funktsionaalne ja turvaline. Toimivas ruumis on oluline koht ka haljastusel, vaadetel ja erinevatel kujunduselementidel. Eelnimetatud seosed näitavadki, kui kõrgelt külastajad hindavad uuritava ruumi omadusi nende tunnuste põhjal.

4.2.2. Oluline kasutatud taimede puhul

Üheks olulisemaks seoseks istutatud taimede puhul võib pidada seost selliste tunnuste vahel nagu 'On piirdeks' ja 'Pakuvad varju' ($r = 0.831$, $p < 0,01$). Piiritletud ruum võib pakkuda nii turvatunnet kui ka privaatsust, taimed pakkuda varju näiteks päikese eest. 'Hooajaline õitsemine' ja 'Meeldivad lõhnad õitsemise ajal' ($r = 0.786$, $p < 0,01$) on väga loogiline seos

taimede omaduste vahel. Õitsemine ja meeldivad lõhnad tekitavad positiivseid emotsioone, mis on seotud looduse ärkamisega pärast pikka talve kui kõik tärkab.

'Looduslik heli' ja 'On koduks lindudele-putukatele' ($r = 0.713$, $p < 0,01$) seos tähendab, et mida rohkem on keskkond looduslähedasem, seda paremini tunnevad selles keskkonnas ennast linnud-putukad ja ka inimesed, kes saavad nautida näiteks linnulaulu ja saada osa tuuleteraapiast. Seos 'Lehtede ja õite erksad värvid' ja 'Dekoratiivsus' ($r = 0.696$, $p < 0,01$) on osa värviteraapiast ning 'Hooajalised viljad' ja 'Söödavus' ($r = 0.670$, $p < 0,01$) pakub võimalust tegevusteks ja avastamiseks just lastele, kes külastavad välikohvikut koos vanematega.

4.2.3. Välikohviku ruumi mõju meeleolule

Oma uurimustöös soovisin teada saada, kuidas välikohviku ruum mõjub külastajate meeleolule/heaolule. Statistilise analüüsi tulemusel antud töös käsitleti selliseid olulisi seoseid nagu 'Naudin välikohvikus viibimist' ja 'Lõõgastun' ($r = 0.829$, $p < 0,01$), 'Muutun rahulikumaks' ja 'Viib mõtted mujale' ($r = 0.809$, $p < 0,01$), 'Viib mõtted mujale' ja 'Keskkond muudab igapäeva rutiini' ($r = 0.734$, $p < 0,01$), 'Keskkond muudab igapäeva rutiini' ja 'Sobib hästi unistamiseks' ($r = 0.729$, $p < 0,01$) ning 'Naudin välikohvikus viibimist' ja 'Aeg jookseb märkamatuks' ($r = 0.632$, $p < 0,01$).

Eelnimetatud korrelatsiooniseoste tulemused on märkimisväärsed kõrgete korrelatsioonikordajate poolest ning viitavad ruumi positiivsele mõjule külastajate meeleolule.

4.2.4. Eelistused istumiskoha valikul

Analüüsitulemusel eelistuste istumiskoha valikul on valimisse võetud 'Vaade ruumist ruumi' ja 'Vaade tänavalt kohvikusse' ($r = 0.829$, $p < 0,01$), 'Liikumisvabadus' ja 'Mugavus' ($r = 0.762$, $p < 0,01$), 'Mugavus' ja 'Turvalisus küsimus 17' ($r = 0.737$, $p < 0,01$), 'Visuaalne meeldivus' ja 'Roheluse olemasolu' ($r = 0.719$, $p < 0,01$) ning 'Roheluse olemasolu' ja 'Privaatsed istumiskohad' ($r = 0.689$, $p < 0,01$).

Väga tugev seos 'Vaade ruumist ruumi ja 'Vaade tänavalt kohvikusse' tunnuste vahel näitab vaadete olulisust. Sarnaselt peatükis 4.2.1 käsitletud seoseid ruumi puhul, on istumiskoha valikul ka oluline liikumisvabadus, mugavus (funtsionaalsus) ja turvalisus. Mida rohkem on väliruumis rohelust, seda meeldivam on ruum visuaalselt ning roheluse olemasolu tekitab rohkem privaatseid kohti, mis on oluline pakkumaks küllastajatele erinevaid valikuvõimalusi istumiskoha valikul.

4.2.5. Roll avaliku alana

Üheks uurimustöö osaks on analüüsida välikohviku potentsiaal olla linnaruumi kujundaja. Soovisin teada saada, milline on küllastajate arvates kohviku roll linnakeskkonnas üldse. Seost 'Linna identiteedi looja' ja 'Turvalisus küsimus 15' ($r = 0.777$, $p < 0,01$) võib kirjeldada kui koha omadust pakkuda turvalisust läbi identiteedi, et mida kõrgem on koha identiteet seda turvalisem see koht on.

Väga olulised seosed nagu 'Kultuuri- ja sotsiaalse elu tähtis osa' ja 'Puhkamise koht' ($r = 0.773$, $p < 0,01$), 'Kultuuri- ja sotsiaalse elu tähtis osa' ja 'Koha identiteet' ($r = 0.734$, $p < 0,01$), 'Puhkamise koht' ja 'Teraapilise mõjuga' ($r = 0.723$, $p < 0,01$) ning 'Teraapilise mõjuga' ja 'Haljastuse olemasolu' ($r = 0.712$, $p < 0,01$) näitavad kõrgeid korrelatsiooni tulemusi.

5. ARUTELU

Uurimusalase välikohviku ruum pakub külastajatele erinevaid võimalusi kolmest aspektist, sotsiaalsest, ruumilisest ja tervislikkusega seotud. Väikelinnad peavad rohkem vaeva nägema, et leida võimalusi eristumiseks ja identiteedi loomiseks (Pilm, 2019). Samas väikestele kohtadele on omane kogukonnatunne, mis aitab loodud erilisust hoida ja tugevdada. Ruumi kujundamisel erinevate elementide ja taimede ühendamise loodi võimalused ruumi omaduste mitmekesistamiseks ja tähtsustamiseks, mis toetab koha atraktiivsust ja erilisust.

Väikelinna kompaktsus loob eelise jalgsi liikumisele ja inimhõlmelise keskkonna loomisele. Nagu uurimustööst selgub, siis 74, 65% külastajatest eelistas tulla kohvikusse jalgsi. Seda soodustas kindlasti ka asukoht kesklinna vahetus läheduses avalike asutuste suhtes, kelle töötajad kasutasid välikohviku külastamist lõunapausiks (84,28%). Olulised strateegilised punktid, nagu bussi- ja raudeejaam, kaubanduskeskus, poed ja avalikud asutused, jäävad viie minuti kaugusele kohvikust 450 meetri raadiusesse (vaata joonis 6). Välikohviku soodne ja loogiline asukoht linnas on hea ka potentsiaalsetele turistidele, ehk väljaspoolt linna tulijatele, kes kasutavad linnateenuseid ja elavad kohalikku ettevõtlust, mis on olulise tähtsusega jätkusuutliku koha loomisel ja identiteedi tugevdamisel. Esimest korda külastas kohvikut 15,65%. Ligipäätavust kui hea avaliku ruumi ühte olulist komponenti antud töös ei käsitletud. Seda ei pidanud oluliseks avaliku ruumi omaduseks ka Parkinson (2012).

Atraktiivse ja elava linnaruumi eesmärgid on pakkuda sotsiaalseid suhteid soodustava toimiva keskkonna loomise, kus inimesed kohtuvad ja teineteise seltsi naudivad. Antud uurimus näitas, et suurem osa külastajatest soovivad tulla kas sõprade (48,16%), kaaslasega (31,30%) või töökaaslastega (32,51%) välikohvikut külastama, mis on ootuspärane. Kõige enam külastatigi välikohvikut sõbra või tuttava soovitusel (50,57%), mis on oluline näitaja antud koha populaarsuses või meeldivuses. Põhjused, miks eelistatakse ühte kohta teisele, on kohale omased tunnused ja väärtused ning kasutajate ootused. Näiteks, õues einestamise võimalust pidasid tähtsaks 66,22%. Istumiskohta valiti eelkõige istumiskohta mugavuse ja visuaalse meeldivuse järgi, mis toimus antud uuringus nagu keskkonna psühholoogia parim näide.

Välikohviku ruumi puhul ei olnud tegevused nii tähtsad kuna tegevused olid suunatud suhtlemisele ja kokkusaamisele ning üheks tegevuse vormiks oli ka söömine. Ka ei pidanud külastajad oluliseks laste mänguväljaku olemasolu. Võibolla sellel põhjusel, et välikohvikus on liikumisvabadus ja naturaalsus, "looduse lähedus", mis annab lastele piisavalt avastamisrõõmu ja mängulusti (vaata joonis 14). Kõige enam mainiti ruumi puhul hubasust, seda pidas oluliseks 61 vastajat 83-st, ning atraktiivsust ja eristumist. Seda on kohvikusse loodud teadlikult. Haljastuse olemasolu oli vastajate ja loojate arvates üks olulisemaid välikohviku ruumi omadustest (vaata joonis 14).

Välikohvikus on istutatud väga palju erinevaid taimi, mis ühendavad roheruumi mõju tervendava aia tunnustega. Külastajad eelistasid ootuspäraselt enam näha lillepeenraid püsikute- ja põõsastega (89,16%), samas järgmised valikud olid kastid söödavate taimedega (75,9%) ning ürdi- ja tarbeaia peenrad (74,7%), millega rahuldatakse noppimis-kompamis meelte kasutamise vajadust/võimalust (vaata joonis 16). Aiandusteraapia tervendavate roheruumi omaduste juurde käib hooajaline õitsemine. Taimed toovad aeda värve, meeldivaid lõhnasid ja tuules tekkivaid helisid ning toetavad sellega roheteraapiat. Tänu koduks lindudele olemisele, saame nautida kaunist linnulaulu või saada lihtsalt osa loodusest. Siin saab hinnata inimese olemasolu võimalusi kogu ökosüsteemis. Külastajad hindasid peaaegu võrdselt oluliseks kõiki neid taimeomadusi, kõige vähem oluliseks pidasid nad tärkamist (vt joonis 17).

Kohviku roheruum on tinglikult jagatud kolmeks piirkonnaks - "linnalik", "looduslik" ja "maalähedane" - pakumaks erinevaid võimalusi istumiskoha valikul ja andes ruumile erinevaid funktsioone/ karakteristikuid ja ruum ruumis käsitletust turvatunde tekitamiseks ja privaatsuse loomiseks. Kõige enam 68,67%, eelistati "maalähedust" (vaata joonis 18), seda kirjeldati "meenutab käimist vanaema juurde", "tunnen vajadust maaelu järele", "atraktiivne, hubane" ja "kokkusaamine-suhtlemine". See loob emotsionaalse sideme kohaga, toob esile mälestused millestki tuttavast ja soojast, loob inimestes koduse turvalise tunde. "Linnaliku" valiku teinute kirjelduses oli näiteks "kivisillutis ja päikesevarjud" ning "lähim ala sissepääsule", nii on hea jälgida teisi ja kontrollida ümbritsevat, tajudes samas ruumi

turvalisena tänu päikesevarjudele. Ka Marny Barnesi järgi emotsionaalse tervenemise kolmandas etapis keskendutakse iseendale ja on turvalise ruumi vajadus, kuhu saab varjuda, aga samas ka ümbrust jälgida. “Looduslikku” piirkonda kirjeldati kui “lastele palju mänguruumi” ja “vaated” (vaata joonis 19). Kombineerides omavahel avatud ja suletud vaateid ning erinevaid aia funktsioone, loodi eeldused maastikukarakteristikute kasutamiseks ja teiste maastikuarhitektuuri teooriate toimimise kontrollimiseks väiksel maa-alal.

Maastikukarakteristikud tekitavad külastajates vajaduse emotsioonide järele, mida roheruum oma omadustega suudab pakkuda kogemuste saamiseks. Tajumise sügavus on seotud inimese hetke seisundiga (Maikov, 2015). 54,78% vastanutest nautis välikohvikus viibimist, 43,16% muutus rahulikumaks ja lõõgastus 42,33%. Välikohviku keskkond aitas viia mõtteid mujale 40,67% ning muuta igapäeva rutiini 43,99% külastajatel. 32,37% arvas, et aeg jookseb siin märkamatuks ning 25,73% et sobib hästi unistamiseks. 90,36% vastanutest väitis, et välikohviku ruum mõjub positiivselt ja 9,64% pidas mõju neutraalseks. Küsitluse käigus selgus, et suurem osa külastajatest 49,36 % veetis kuni pool tundi lõuna ajal ja 37,32% kuni tund aega õhtul, mis on juba piisav, et samastuda roheruumiga ja saada osa tervendava aia mõjudest. Vastajad pidid kirjeldama kuidas nad ennast välikohvikus viibides emotsionaalselt tunnevad ja millised paiga omadused aitavad neil niiviisi tunda. Rahulikuna tundis 14,11%, hubaselt-koduselt-vabalt 10,79%, mugavalt-mõnusalt-meeldivalt 9,96%, väga hästi ja hästi võrdselt 9,13%, nautis hetke ja võttis aja maha 4,98% ja positiivselt-heatujuliselt 3,32% ning näljasena tundis ainult üks vastaja. Paiga omadusteks märgiti “kodune keskkond”, “hubasus” “roheline-looduslähedus”, “kujunduslahendus” ja “atmosfäär”. Oma emotsionaalset seisundit ja selle põhjusi kirjeldasid üle poolte vastanutest, mis annab fundamentaalse ülevaate külastajate hetke seisundist. Teemat saab edasi arendada nii ilma kui ka teisi mõjutegurid kasutades ning hinnates just heaolu mõõtmist.

Külastajatel paluti oma sõnadega kirjeldada, mis meeldib välikohviku juures ja mida nad soovivad muuta. 80% ei soovinud muuta mitte midagi. Ülejäänud 20% külastajatest jagunes vastavalt: rohkem taimi-muru (4,15%), piire-hekk (3,32%), ühtlasem stiil (3,32%), kultuuriüritused (2,49%) ja mugavamad-pehmemad istumiskohad ja fliistekid (2,49%).

Autorina ei leia vajadust ühtsema stiili järele. Kõige meeldivamaks välikohviku juures peeti kujundust ja varieeruvust ning värskes õhus istumise võimalust. Paneelmajade vahelise ala kohta leiti, et on vahva kooslus ja hea näide naabruskonnast kogukonna mõistes.

Statistilise korrelatsiooni seosed on väga loogilised ja tugevad, kirjeldati ainult sisulist seost tunnuste vahel. Seos 'Koha identiteet' ja 'Turvalisus' ($r = 0.910$, $p < 0,01$) näitab, et mida tugevam on koha identiteet seda turvalisem see koht on ning mida turvalisem koht, seda enam seda kohta külastatakse. Käesolev uuring näitas, et statistilist meetodit saab edukalt sellelaadsete tööde puhul kasutada.

Väikelinnades on korrastatud väliruumi järele tõsine defitsiit, nagu Pilmi (2019) EV-100 raames valminud keskväljakute uurimustulemused näitasid ning kõigile väljakutele heideti elanike poolt ette roheluse vähesust. Välikohviku ala ei anna küll keskväljaku mõõtu välja, kuid võetud kasutusele poolavaliku alana ja saab pakkuda linna elanikele ja külastajatele sarnaseid võimalusi. Nagu öeldakse, enne kui Pariisi lähed, tuleb käia ära Nuustakul. Selle kohapealt peaks omavalitsused tegema rohkem koostööd ettevõtjatega ja looma neile võimalusi kogukonna tugevdamisel ja linna maine paremaks muutmisel.

Käsitledes välikohviku rolli linnakeskkonnas üldse, leiti, et 60 külastajat 83-st peab seda puhkamise kohaks, 49 arvates on see kultuuri- ja sotsiaalse elu tähtis osa, välikohviku teraapilise mõjuga olid "täitsa nõus" 31 vastajat, "nõus" ja "pigem nõus" vastavalt 23 ja 13 (vaata joonis 24). Ühe väiksema ala korda tegemisega on loodud võimalus linna teenuste kasutamiseks ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamiseks. Ruumi kasutamise eelduseks on muidugi sobiv ilm, samas varjualused võimaldavad kasutada välikohvikut ka vihma korral. Kõige populaarsemaks tegevuseks ootuspäraselt oli söömine-kohvi joomine, mis moodustas 96,32%. Peaaegu võrdselt olulisteks tegevusteks pidasid külastajad kokkusaamist-suhtlemist-koosoleku pidamist (87,89%) ja puhkamist-taastumist (81,87%). 72,29% vastanutest kogus välikohvikus erinevaid emotsioone, mis olid positiivsed. Väikelinna kohta on see on ootuspärane tulemus.

Nagu Pilm (2019) tõdeb, et kindlatele teooriatele arhitektid oma töös üldiselt ei toetu, pigem lähtutakse kogemusest ja enda tunnetusest ja üldistest ühiskondlikest suundadest, siiski antud uurimustöös toetatakse mitmetele kindlatele teooriatele, mida kasutati 2019 aastal väliruumi kujundamisel. Kuid rajamisel loomisaastal pigem arvestati nendega vähesel määral ja kasutati kohviku asukoha potentsiaali ja isiklikku huvi ruumi disainimisel. Koht hakkas ise ennast teenima. Olles kohviku rajamisest saadik kogenud välikohviku ruumilist arengut ja aidates sellele kaasa, on huvitav tõdeda, et külastajad on võtnud selle omaks ja kasutavad antud koha potentsiaali. Leian, et tulemuseks sai loodud eriline koht nii linnaelanikele kui ka laiemalt Eestit silmas pidades, mis aitab tutvustada kohalikku kultuuri ja pakkuda võimalusi puhkamiseks ja taastumiseks.

KOKKUVÕTE

On selgeks saanud, et linnaelu ning linnaruumi inimkesksus on linnade ja linna-alade kavandamise võtmeteema. Lisaks on nüüd ka mõistetud, et linlaste eest hoolitsemine aitab kujundada linnad märksa elavamaks, turvalisemaks, säästvamaks ja tervislikumaks. Need kõik on 21.sajandi olulised eesmärgid (Gehl, 2015). Seda saab teha läbi roheruumide neid kujundades.

Kohviku väliruumi kujundamisel on ära kasutatud antud koha potentsiaali, kus on arvesse võetud maastikukujunduse parimaid tavasid ja inimmõõdet. Lihtsate kujundusvõtetega on antud välikohviku ruumile lisaväärtust juurde erinevate alade ja ruumiosade moodustamisega. Kujunduslahendus põhineb ruumi jagamisel kolmeks erinevaks piirkonnaks - “maalähedane”, “looduslik” ja “linnalik” - nendele piirkondadele omaste tunnuste põhjal. Roheruumi on tekitatud avatud ja suletud vaated, taimmaterjali on kasutatud nii peenardes kui ka konteineristutustes. Lisaks loodud ka tarbeaed, kust saab korjata näiteks marju ja maitsetaimi. Sellise omamoodi eksperimentaalprojekti käigus on kujundatud atraktiivne omanäoline väliruum väikesel maa-alal maastikukujunduse teooriaid silmas pidades.

Maitsev söök on kindlasti kõige mõjuvam põhjus miks külastada seda või mingit teist kohvikut. Kuid nagu uurimustööst selgub, kasutatakse antud välikohvikut ka sotsiaalsetel eesmärkidel - kokkusaamiseks, suhtlemiseks, üritustel osalemiseks ja ka puhkealana - taastumiseks ja emotsioonide kogumiseks.

Uurimustulemuste saavutamiseks oli valitud kolme meetodit - kaardimaterjali analüüs asukoha kirjeldamiseks, küsitlus kohviku külastajate seas ja statistiline analüüs andmete paremaks töötlemiseks ja tulemuse kirjeldamiseks. Metoodikate valikul lähtuti eelkõige kasutuse mugavusest ja andmete kogumise lihtsusest. Selleks kasutati ankeetküsitlust paberkandjal, mis oli mõeldud täitmiseks kohviku külastajatele kohapeal. Töös analüüsitakse

välikohviku asukohta linnaruumis kaardimaterjali alusel ja külastajate vastuseid ankeetküsitlusele programmi Microsoft Excel ja SPSS (Statistical Package for Social Sciences) abil.

Käesolev uurimus näitab, et välikohviku ruumi kujunduslahendus mõjutab olulisel määral külastajate eelistusi kohviku valikul, sealhulgas ka väljas einestamise võimalus. Istumiskoha valikul oli määravaks lisaks mugavusele ka visuaalne meeldivus ja haljastuse olemasolu. Kõige rohkem külastati kohvikut küll lõuna paiku, samas õhtupoolse aja külastus oli pikem, kus külastajad võtsid aja maha ja nautisid välikohvikus viibimist. Seda võimalust kasutasid kõige rohkem nooremajapoolsed, keskealised ja keskea künnise ületanud inimesed. Päris noored inimesed veetsid kohvikus pigem perega koos aega.

Inimesed on sotsiaalsed olendid, neile meeldib kokku saada nii kahekesi kui ka suurema seltskonnaga. Käesolev uurimus näitab, et külastatav ruum võimaldab piisavalt liikumisruumi, olles samal ajal funktsionaalne ja turvaline. Välikohviku toimivas ruumis on oluline koht ka haljastusel, vaadetel ja erinevatel kujunduselementidel. Need omakorda toetavad kohviku väliruumi potentsiaali puhkamiseks ja taastumiseks, tuues ruumi tervendava aia omadusi. Külastajad kogesid positiivseid emotsioone ja tundsid ennast väga hästi kohvikus viibides. Enamus vastanutest märkis ka väliruumi positiivse mõju tervisele.

Antud uurimustöö keskendus lisaks kujunduslahenduse mõju analüüsile ka välikohviku rollile linnakeskkonnas üldse. Uurimus näitas, et kohviku väliruumil on suur potentsiaal olla linnaruumi kujundaja ja kultuuri- ja sotsiaalse elu tähtis osa. Vaadates seoseid välikohviku ruumi oluliste tunnuste kohta selgus, et välikohviku ruumi puhul pidasid külastajad oluliseks eelkõige seost koha identiteedi ja turvalisuse vahel. Kui koht on turvaline ja eriline, siis see loob kõik eeldused kogukonna tugevdamisele.

Uurimustööst saab järeldada, et kohviku väliruum toimib linna olulise avaliku alana, luues erinevate inimeste gruppidele võimalusi vaba aja veetmiseks ja puhkamiseks. Lisaks välikohviku roheruumil on potentsiaalsed tervendava aia tunnused. Võib järeldada, et loodud

ruum vastab külastajate ootustele ning nad kasutavad seda erinevatel eesmärkidel, mitte ainult söögikohana.

SUMMARY

It has become clear that the human focus of urban life and urban space is a key issue in the planning of cities and urban areas. In addition, it is now recognized that caring for city dwellers will help make cities much livelier, safer, more sustainable and healthier. These are all important goals for the 21st century (Gehl, 2015). This can be done through green spaces by designing them.

The design of the café's outdoor space has taken advantage of the potential of this place, which takes into account the best landscaping practices and the human dimension. Simple design techniques have added value to the outdoor café space by forming different areas and parts of the room. The design solution is based on dividing the space into three different areas - "rural", "natural" and "urban" - based on the characteristics of these areas. Open and closed views were created in the green space, the plant material was used in both beds and container plantings. In addition, a utility garden was created, where you can pick berries and herbs, for example. In the course of such a kind of experimental project, an attractive unique outdoor space was designed in a small area with the theories of landscape design in mind.

Delicious food is definitely the most compelling reason to visit this or any other cafe. However, as the research shows, this outdoor café is also used for social purposes - to meet, communicate, participate in events and also as a recreation area - to recover and gather emotions.

In order to achieve the results of the research, three methods were chosen - analysis of map material to describe the location, survey among cafe visitors and statistical analysis to better process the data and describe the result. The choice of methodologies was based primarily on ease of use and ease of data collection. For this purpose, a paper questionnaire was used to be filled in by the café visitors on site. The work analyzes the location of the outdoor café in the

urban space on the basis of map material and the visitors' answers to the questionnaire using Microsoft Excel and SPSS (Statistical Package for Social Sciences).

The present study shows that the design of the outdoor café space significantly influences the preferences of the visitors in the choice of the café, including the possibility to dine outdoors. In addition to comfort, visual comfort and the presence of landscaping were decisive in the choice of seating. The cafe was visited the most in the afternoon, while the visit in the evening was longer, where the visitors took time off and enjoyed their stay in the outdoor café. This opportunity was used most by younger, middle-aged and over middle-aged people. Younger people spent time with their families in the café.

People are social beings, they like to meet two people as well as a larger group. The present study shows that the space visited allows sufficient room for movement, while being functional and safe. Landscaping, views and various design elements also play an important role in the functional space of the outdoor café. These in turn support the potential of the café's outdoor space for rest and recovery, bringing the healing properties of the garden to the space. The visitors experienced positive emotions and felt very good while in the café. The majority of respondents also mentioned the positive impact of outdoor space on health.

In addition to the analysis of the impact of the design solution, this research also focused on the role of the outdoor café in the urban environment in general. The study showed that the outdoor space of the café has great potential to be a designer of urban space and an important part of cultural and social life. Examining the connections about the important features of the outdoor cafe space, it became clear that in the case of the outdoor cafe space, the visitors considered the connection between the identity of the place and security to be important. If the place is safe and special, it will create all the conditions for strengthening the community.

It can be concluded from the research that the outdoor space of the café functions as an important public area of the city, creating opportunities for different groups of people to spend their free time and relax. In addition, the green space of the outdoor café has the potential

features of a healing garden in a smaller area. It can be concluded that the created space meets the expectations of the visitors and they use it for different purposes, not just as a dining place.

KASUTATUD KIRJANDUS

Adevi, A. A., Martensson, F., 2013. Stress rehabilitation through garden therapy: The garden as a place in the recovery from stress. *Urban Forestry & Urban Greening*. 12(2), 230-237.

Andrew Baum, A., Singer, J., E., Erlbaum, L., 1985. *Advances in environmental psychology. Volume 5: Methods and environmental psychology.* Hillsdale. New Jersey.

Barton, J., Bragg, R., Wood, C., Pretty, J., 2016. *Green exercise: linking nature, health and well-being.* By Routledge. London and New York. Toimetised. Kättesaadav: <http://repository.essex.ac.uk/17979/1/02Preface.pdf>, vaadatud 18.05.2021

Barton, J., Rogerson, M., 2017. The importance of greenspace for mental health. *BJPsych International*, 14, 4, 79-81. Kättesaadav: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5663018/pdf/BJPI-14-79a.pdf>, vaadatud 18.05.2021

Belmeziti, A., Cherqui, F., Kaufmann, B., 2018. Improving the multi-functionality of urban green spaces: Relations between components of green spaces and urban services. – *Sustainable Cities and Society*. 43, 1-10.

Bengtsson, A., Grahn, P., 2014. Outdoor environments in healthcare settings: A quality evaluation tool for use in designing healthcare gardens. – *Urban Forestry & Urban Greening*. 13(4), 878-891.

Brügge, B., Glantz, M., Sandell, K., 2008. Õuesõpe. Tallinn. As Kirjastus Ilo. Originaal: Brügge, B., Glantz, M., Sandell, K., 2007. *Friluftslivets pedagogik.* Liber AB.

Elsadek, M., Sun, M., Sugiyama, R., Fujii, E., 2019. Cross-cultural comparison of physiological and psychological responses to different garden styles. – *Urban Forestry & Urban Greening*. 38, 74-83.

Gehl, J., 2015. *Linnad inimestele.* Tallinn. Joko Oma. Originaal: Gehl, J., 2010. *Cities for people.* Washington. Island Press.

Grahn, P., Berggren-Bärring, A.-M., 1995. Importens of the single park on experienced characteristics. *Ecological Aspects of Green Area in Urban Environments.* IFPRA World congress Proceeding. Antwerp. Flanders. Belgium. September, 110

Gospodini, A., 2004. Urban morphology and place identity in European cities: built heritage and innovative design. *Jornal of Urban Design* 9, 225–248.

Jauhiainen, J. S., 2005. Linnageograafia. Linnad ja linnauurimus modernismist postmodernismini. Eesti Kunstiakadeemia. Toimetised.

Jiang, S., 2014. Therapeutic landscapes and healing gardens: A review of Chinese literature in relation to the studies in western countries. – *Frontiers of Architectural Research*. 3(2), 141-153.

Jorgensen, B.S., Stedman, R.C., 2001. Sense of Place as an Attitude: Lakeshore Owners Attitudes Toward Their Properties. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), lk 233–248.

Kaplan, R., Kaplan, S., 1989. *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. New York. Cambridge University Press.

Kaplan, R., 1993. The role of nature in the context of the workplace. *Landscape and Urban Planning* Volume 26, Issues 1–4, October 1993, Pages 193-201.

Lynch, K., 1960. *The image of the city*. MA: MIT Press. Cambridge.

Maikov, K., 2011. *Tervendavad aiad*. Kirjastus Pegasus.

Maikov, K., 2016. *Maastiku tervendavad omadused: uurimus tervendavatest aedadest metsavaadeteni*. Doktoritöö. Väitekirj.

Marcus, C. C., Barnes, M., 1995. *Gardens In Healthcare Facilities: Uses, Therapeutic Benefits, And Design Recommendations*. The Center For Health Design. Wayne Ruga. Kättesaadav: https://www.brikbase.org/sites/default/files/CHD_GardensinHCFacilityVisits.pdf, vaadatud 28.04.2021

Marcus, C. C., Barnes, M., 1999. *Healing Gardens: Therapeutic Benefits And Design Recommendations*. John Wiley and Sons.

Marcus, C. C., Sachs, N. A., 2013. *Therapeutic landscapes: An evidence-based approach to designing healing gardens and restorative outdoor spaces*. John Wiley and Sons. Hoboken, New Jersey. <https://download.e-bookshelf.de/download/0003/9957/37/L-G-0003995737-0002509446.pdf>, vaadatud 21.05.2021

Marcus, C. C., 2018. 15 - Therapeutic Landscapes. *Environmental Psychology and Human Well-Being: Effects of Built and Natural Settings*. Effects of Built and Natural Settings, 2018, lk 387-413.

Nario-Redmond, M. R., Biernat, M., Eidelman, S., Palenske, D. J., 2004. The social and personal identities scale: a measure of the differential importance ascribed to social and personal self-categorizations. *Self Identity* 3, 143–175.

Paasi, A., 1986. The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia - International Journal of Geography*, 164(1), 105–146.

Paasi, A., 1991. Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning. A* 23, 239–256.

Paju, A., 2007. *Loodusravi*. Tallinn. Kirjastus Maalehe Raamat.

Paraskevopoulou, T. A., Kamperi, P., E., 2018. Design of hospital healing gardens linked to pre- or post-occupancy research findings. *Frontiers of Architectural Research*. 7(3), lk 395-414.

Parkinson, J., 2012. *Democracy and Public Space: The Physical Sites of Democratic Performance*. Oxford: Oxford University Press. Kättesaadav: <https://chisineu.files.wordpress.com/2012/08/democracy-public-spaces.pdf>, vaadatud 20.05.2021

Peng, J., Dirk Strijker, D., Wu, Q., 2020. Place Identity: How Far Have We Come in Exploring Its Meanings? *Frontiers In Psychology*, Märts, 2020. Kättesaadav: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2020.00294/full>, vaadatud 21.05.2021

Pilm, K., 2019. Mis on hea avalik ruum? Magistritöö. Eesti Maaülikooli põllumajandus- ja keskkonnainstituut. Tartu.

Pretty, J. N., Barton, J., Sellens, M., Griffin, M., 2005. The mental and physical health outcomes of green exercise. *International Journal of Environmental Health Research*, November 2005, 15(5), lk 319-37.

Proshansky, H. M., 1978. The city and self-identity. *Environment and Behavior*, 10(2), 147–169.

Proshansky, H. M., Fabian, A. K., Kaminoff, R., 1983. Place-identity: physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3, lk 57–83.

Reeve, A., Nieberler-Walker, K., Desha, C., 2017. Healing gardens in children's hospitals: Reflections on benefits, preferences and design from visitors' books. *Urban Forestry & Urban Greening*. 26, lk 48-56.

Relph, E., 1976. Place and placelessness. London.Pion.

Sepe, M., 2012. Principles for place identity enhancement: A sustainable challenge for changes to the contemporary city. Conference: The Sustainable City 2012. The Sustainable City VII, Vol. 2. Volume 155, lk 993-1004.

Shanahan, D. F., Fuller, R. A., Bush, R., Lin, B. B., Gaston, K. J., 2015. The Health Benefits of Urban Nature: How Much Do We Need? *BioScience*, Volume 65, Issue 5, lk 476–485.

Soga, M., Gaston, K., J., Yamaura, Y., 2017. Gardening is beneficial for health: A meta-analysis. *Preventive Medicine Reports*. 5, lk 92-99.

Twigger-Ross, C., Uzzell, D., 1996. Place identity and place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 16(2), lk 205-220.

Ulrich, R. S., 1983. Aesthetic and Affective Response to Natural Environment. *Behavior and the Natural Environment*, January 1983, lk 85-125.

Ujang, N., Zakariya, K., 2015. The Notion of Place, Place Meaning and Identity in Urban Regeneration. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 170, lk 709-717.

Ulrich, R. S., Simons, R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A., Zelson, M., 1991. Stress recovery during exposure to natural and urban environments, *Journal of Environmental Psychology* Volume 11, Issue 3, September 1991 , lk 201–230.

Wang, R., Zhao, J., J.Meitner, M., Hu, Y., Xu, X. , 2019. Characteristics of urban green spaces in relation to aesthetic preference and stress recovery. *Urban Forestry & Urban Greening*, 41, lk 6-13.

Kasutatud interneti allikad:

Linnastunud ühiskonna ruumilised valikud, Eesti inimarengu aruanne, 2019/2020. Kättesaadav: <https://inimareng.ee/eesti-inimarengu-aruanne-20192020.html>. Vaadatud 11.05.2021.

Project for Public Spaces, 2007. What is placemaking? [veebileht] <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>, vaadatud 06.05.2021.

The People, Place, and Space Reader, 2021. Place Identity. Toimetanud Jen Jack Gieseking, J. J., Mangold, W., Katz, C., Low, S., Saegert, S. [veebileht] <https://peopleplacespace.org/toc/section-3/>, vaadatud 21.05.2021.

The case for healthy places: Improving health outcomes through placemaking, 2016. [veebileht] <https://www.pps.org/article/pps>, vaadatud 06.05.2021.

Kasutatud elektroonilised registrid:

Google Maps kaardiserver. Infot on kasutatud joonisel 6 objektide info kogumiseks. <https://www.google.com/maps/>, viimati vaadatud 24.04.2021.

Maa-ameti kaardiserver. Maa-ameti halltoonides kaarti on kasutatud joonisel 4. <http://xgis.maaamet.ee>, viimati vaadatud 24.04.2021.

Maa-ameti kaardiserver. Maa-ameti värvilist kaarti on kasutatud jooniste 5 aluskaardina. <http://xgis.maaamet.ee>, viimati vaadatud 24.04.2021.

LISAD

Lisa 1. Välikohviku külastajatele koostatud küsimustik

Hea Jõgeva linna elanik ja külaline!

Antud küsimustik on koostatud Jõgeva linnas asuva kohvik Ateljee välikohviku kohta. Uurimustöö keskendub välikohviku rollile linna keskkonnas. Eesmärk on välja selgitada välikohviku kujunduslahenduse mõju külastajatele ja nende eelistustele istumiskoha valikul. Vastuseid kasutatakse magistritöö “Kujunduslahenduse ja taimede mõju külastajatele: keskkonnapsühholoogilised lähenemised” raames.

Küsimustele vastamine võtab aega ca 10 minutit.

Olen Sulle väga tänulik!

1. SUGU

- ☐ mees
- ☐ naine

2. VANUS

- ☐ 15-29
- ☐ 30-44
- ☐ 45-59
- ☐ 60-74
- ☐ 75+

3. ELUKOHT

- ☐ linnas
- ☐ maal
- ☐ olen kohalik

4. HARIDUSTASE

- ☐ omandamisel
- ☐ põhi-
- ☐ kesk-
- ☐ kesk-eri
- ☐ kõrg

5. TÖÖSUHE

- ☐ töötu
- ☐ õpilane
- ☐ töötan
- ☐ kodune
- ☐ pensionär

6. KUI TIHTI KÜLASTAD KOHVIKUT SUVEHOOAJAL (mai-september)?

- ☐ rohkem kui 1 x päevas
- ☐ iga päev
- ☐ 1 - 3 x nädalas
- ☐ 3 - 5 x kuus
- ☐ vähemalt 1 x kuus
- ☐ vähemalt 1 x suvehooajal
- ☐ olen esimest korda

7. KELLEGA KOHVIKUT KÜLASTAD?

- ☐ üksi
- ☐ kaaslasega
- ☐ sõbraga/sõpradega
- ☐ lapsega/lastega
- ☐ perega
- ☐ töökaaslas(t)ega
- ☐ lemmikloomaga

8. KUIDAS LEIDSID KOHVIKU?

- ☐ FB
- ☐ Google
- ☐ TripAdvisor
- ☐ tänava pealt
- ☐ ajaleht
- ☐ sõbra soovitus
- ☐ muu:

9. MILLISED JÄRGNEVATEST TEGURITEST MÕJUTAVAD SIND KOHVIKU VALIKUL? (st miks otsustad just antud kohvikusse tulla). Märki ära 3 kõige olulisemat.

- ☐ maitsev söök
- ☐ hea teenindus
- ☐ asukoht
- ☐ õues einestamise võimalus
- ☐ miljöö
- ☐ muu:

10. MILLEGA EELISTAD KOHVIKUSSE TULLA?

- ☐ jalgsi
- ☐ jalgrattaga
- ☐ autoga
- ☐ rongiga

11. KOHVIKU SAGEDASEM KÜLASTUSAEG (võib sisaldada mitu vastuse varianti) :

- ☐ hommik
- ☐ lõuna
- ☐ õhtu
- ☐ kuu.....

12. KÜLASTUSE PIKKUS

☐ kuni 15 min

☐ 15 - 30 min

☐ 30 - 60 min

☐ rohkem kui 60 min

13. MIS ON SINU / KAASLASE TEGEVUSED VÄLIKOHVİKUS? Vali seitse (7) lemmikut.

☐ söömine/kohvi joomine

☐ istumine/ootamine

☐ kokkusaamine/suhtlemine/koosoleku pidamine

☐ vaatlemine /teiste jälgimine

☐ puhkamine/taastumine

☐ ringi liikumine/pildistamine

☐ lugemine/õppimine

☐ muusika/linnulaulu kuulamine

☐ lõhnade nautimine/nuusutamine

☐ osalemine üritusel (kontserdid, etendused, õpitoad)

☐ aktiivne mängimine (jooksmine, killustikuga mängimine)

☐ lauamängud

☐ viljade noppimine

☐ emotsioonide kogumine

14. MILLINE ON VÄLIKOHVİKU ROLL SINU ARVATES LINNA AVALIKU ALANA? Hinda skaalal 1 - 5 (5=täiesti nõus, 1= ei ole üldse nõus)

☐ linna sümbol

☐ nurgatagune asutus

☐ linna identiteedi looja

☐ kultuuri- ja sotsiaalse elu tähtis osa

☐ puhkamise koht

☐ tehakse tööd

☐ teraapilise mõjuga

☐ muu:

15. MIS ON SINU JAOKS OLULINE VÄLIKOHVİKU RUUMI PUHUL? Palun hinda skaalal 1 - 5 (5=väga oluline; 1=ei ole üldse oluline).

☐ atraktiivsus, eristumine

☐ funktsionaalsus

☐ hubasus

☐ vaated

☐ ruumi söömiseks

☐ ruumi grupiga istumiseks

☐ istumiskohtade varieeruvus (erinevad platsid ja alad)

☐ liikumisruum (vabad alad)

☐ haljastuse olemasolu

☐ võimalus tegevusteks

☐ erinevad kujunduselemendid

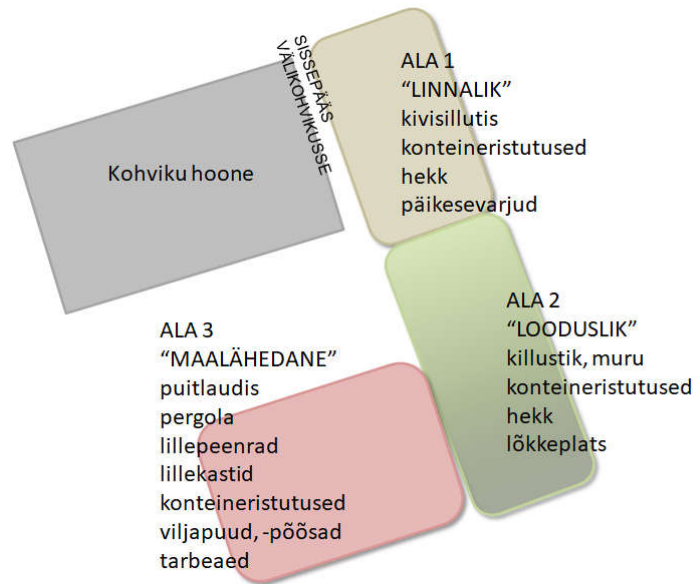
☐ laste mängunurk

☐ koha identiteet

☐ turvalisus

16. KOHVIKU RUUM ON TINGLIKULT JAGATUD KOLMEKS PIIRKONNAKS -
Millist piirkonda eelistad sina ja miks? Alad on nähtavad skeemil.

- ☐ "Linnalik"
- ☐ "Looduslik"
- ☐ "Maalähedane"
- ☐ Muu:

17. MISSUGUSED ON SINU PEAMISED EELISTUSED ISTUMISKOHA VALIKUL?

Palun hinda vastavalt enda tehtud valikule küsimuses 16. Hinda igat tegurit skaalal 1 kuni 5 (5=väga oluline; 1=ei ole üldse oluline).

- ☐ visuaalne meeldivus
- ☐ roheluse olemasolu
- ☐ naturaalsus/"looduse lähedus"
- ☐ elementide/detailide rohkus
- ☐ liikumisvabadus
- ☐ privaatsed istumiskohad
- ☐ mugavus
- ☐ vaade tänavale
- ☐ vaade sisehoovile
- ☐ vaade ruumist ruumi
- ☐ vaade tänavalt kohvikusse
- ☐ turvalisus
- ☐ päikeseline koht
- ☐ varjuline koht
- ☐ muu:

18. MILLIST HALJASTUST EELISTAD VÄLICOHVIKUS NÄHA? Vali viis(5) enim meeldivat.

- ☐ lillepeenrad püsikute- ja põõsastega
- ☐ konteineristutused suvikutega

- ☐ kastid söödavate taimedega
- ☐ viljapuud ja -põõsad
- ☐ ürdi- ja tarbeaia peenrad
- ☐ hekid
- ☐ muruplatsid
- ☐ kõrghaljastus
- ☐ muu:

19. KUI OLULISEKS/MEELDIVAKS PEAD KOHVIKU AIAS ISTUTATUD TAIMEDE PUHUL JÄRGMIST? (märgi skaalal 1 – 3; 3=väga oluline, 2=oluline, 1= mitte oluline)

- ☐ tärkamine
- ☐ hooajaline õitsemine
- ☐ meeldivad lõhnad õitsemise ajal
- ☐ lehtede ja õite erksad värvid
- ☐ dekoratiivsus
- ☐ hooajalised viljad
- ☐ söödavus (võimalus peenralt ise noppida, teha taimeteed)
- ☐ looduslik heli
- ☐ on piirdeks
- ☐ pakuvad varju
- ☐ on koduks lindudele-putukatele
- ☐ muu:

20. MIS SULLE KÕIGE ROHKEM MEELDIB VÄLIKOHVIKU JUURES?

21. MIDA SOOVIKSID VÄLIKOHVIKUS MUUTA? Paku välja sulle meeldivaid lahendusi.

22. KUIDAS SINA TUNNED ENNAST SIIN VIIBIDES (emotsionaalselt)?

23. MILLISED PAIGA OMADUSED AITAVAD SUL NIIVIISI TUNDA ?

24. PALUN HINDA TUGINEDES ENDA TUNNETUSELE VÄLIKOHVIKU RUUMI MÕJU MEELEOLULE (heaolule). (skaalal 1 kuni 3 ; 1=ei ole nõus, 2=nõus, 3=täiesti nõus)

- ☐ naudin välikohvikus viibimist
- ☐ muutun rahulikumaks
- ☐ lõõgastun
- ☐ viib mõtted mujale
- ☐ keskkond muudab igapäeva rutiini
- ☐ aeg jookseb märkamatu
- ☐ sobib hästi unistamiseks
- ☐ tegemist on minu lemmikkohaga

25. KIRJELDA KUIDAS VÄLIKOHVIKU RUUM MÕJUB SINU TERVISELE?

- ☐ mõju on positiivne
- ☐ mõju on negatiivne
- ☐ mõju on neutraalne

Lisa 2. Kirjeldava vastusega küsimuste kodeerimise tulemused

Küsimus 16. Millist piirkonda eelistad sina ja miks?

3	HUBANE
4	MUGAV
5	MEELDIV KUJUNDUS, VAATED
6	MAALÄHEDANE
7	PALJU ROHELUST, ÕITSEMINE
8	HEA LASTELE
9	HEA LÕUNAPAUSIKS

Küsimus 20. Mis sulle kõige rohkem meeldib kohviku juures?

200	SÖÖK/TEENINDUS
201	VÄRSKE ÕHK, ÕUES ISTUMISE VÕIMALUS
202	KUJUNDUS JA VARIEERUVUS
203	ROHELUS
204	LOODUS- JA MAALÄHEDUS
205	HUBASUS
206	PALJU RUUMI
207	ATMOSFÄÄR, ÕHKKOND

Küsimus 21. Mida soovid välikohvikus muuta?

210	VEE-ELEMENT
211	ROHKEM TAIMI, MURU
212	ROHKEM PRIVAATSEID ISTUMISKOHTI
213	ÜHTLANE STIIL
214	ERALDI SUITSUALA
215	KULTUURIÜRITUSED
216	PIIRE/HEKK
217	MUGAVAMAD(PEHMEMAD) ISTUMISKOHAD, FLIISTEKID

Küsimus 22. Kuidas Sina tunned ennast siin viibides(emotsionaalselt)?

220	NÄLJASENA
221	RAHULIKUNA
222	HUBASELT, KODUSELT, VABALT
223	HÄSTI
224	VÄGA HÄSTI
225	MUGAVALT, MÕNUSALT, MEELDIVALT
226	NAUDIN HETKE, VÕTAN AJA MAHA
227	POSITIIVSELT, HEATUJULISELT

Küsimus 23. Millised paiga omadused aitavad sul niiviisi tunda?

230	KODUNE KESKKOND, HUBASUS
231	ROHELUS, ÕITSEMINE, LOODUSLÄHEDUS
232	KUJUNDUSLÄHENDUS
233	RAHULIK/PRIVAATNE KESKKOND
234	TEENINDUS
235	TOIT
236	ATMOSFÄÄR

Lisa 3. Fotod hinnatavast välikohvikust

Tänapäeva kujunduslahendus (autori fotod, 2019)

Välikohvik rajamisaastal 2014 ja 2016 aasta suvel (kaks alumist fotot) (autori fotod, 2014, 2016)

Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina, Diana Lall, sünniaeg 19.02.1971,

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda koostatud lõputöö

Kohviku roheruumi potentsiaal: välikohviku kujunduslahenduse analüüs ja ruumi mõju aspektid kohviku külastajatele, mille juhendaja on Kadri Maikov

1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,

1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja

1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor _____ (allkiri)

Tartu, 25.05.2021

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta
Luban lõputöö kaitsmisele.

(juhendaja nimi ja allkiri)

(kuupäev)

(juhendaja nimi ja allkiri)

(kuupäev)